

Glasovne promjene u sklonidbi imenica

Elkazović, Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:460369>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Njemačkoga jezika i
književnosti

Maria Elkazović

Glasovne promjene u sklonidbi imenica

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Katedra za suvremeni hrvatski jezik

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Njemačkoga jezika i
književnosti

Maria Elkazović

Glasovne promjene u sklonidbi imenica

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2017.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. MORFONOLOGIJA	2
3. GLASOVNE PROMJENE U IMENICA	6
3.1. Jednačenje šumnika po zvučnosti.....	6
3.2. Jednačenje zatvornika po mjestu tvorbe.....	8
3.3. Gubljenje suglasnika	9
3.4. Nepostojano <i>a</i>	11
3.5. Nepostojano <i>e</i>	13
3.6. Vokalizacija.....	14
3.7. Smjenjivanje <i>ije > je > e > i</i>	16
3.7.1.Smjenjivanje <i>ije > je</i>	16
3.7.2.Smjenjivanje <i>ije > e</i>	17
3.7.3.Duljenje kratkoga <i>je</i>	18
3.7.4.Smanjivanje <i>ije, je > i</i>	19
3.8. Prijeglas	20
3.9. Palatalizacija.....	21
3.10. Jotacija.....	22
3.11. Sibilizacija.....	23
3.11.1.Imenice <i>a</i> -sklonidbe.....	24
3.11.2.Imenice <i>e</i> -sklonidbe	25
3.11.3.Sibilizacija kao pravopisno pitanje	28
4. ISTRAŽIVANJE	31
5. ZAKLJUČAK	38
6. LITERATURA	39
7. GRAĐA.....	40

Sažetak

U radu se opisuju glasovne promjene u sklonidbi imenica. Uspoređuju se opisi i podjele glasovnih promjena u hrvatskim gramatikama i pravopisima, s osobitim osvrtom na sibilizaciju. Naglasak je u opisu, kao i u istraživačkome dijelu rada, na dvostrukim oblicima sviju glasovnih promjena u sklonidbi imenica, s osobitim osvrtom na sibilizaciju kao glasovnu promjenu u kojoj se pojavljuje najviše dvostrukosti. Cilj je rada prikazati sibilizaciju kao glasovnu promjenu u sklonidbi imenica te, uspoređujući dvostrukosti koje se navode u literaturi s njihovom upotrebom, ispitati primjenjuju li se promatrani oblici imenica u skladu s normativnim određenjima.

Ključne riječi: morfonologija, glasovne promjene, sibilizacija, pravopis

1. UVOD

Predmetom opisa ovoga rada glasovne su promjene u sklonidbi imenica. Nakon uvoda opisuju se različite podjele glasovnih promjena u gramatikama, a zatim slijedi pregled sviju glasovnih promjena koje se javljaju u sklonidbi imenica, a one su: jednačenje šumnika po zvučnosti, jednačenje zatvornika po mjestu tvorbe, gubljenje suglasnika, nepostojano *a*, nepostojano *e*, vokalizacija, smjenjivanje *ije > je > e > i*, prijeglas, palatalizacija, jotacija i sibilizacija. Osobito se upozorava na glasovne promjene koje se ne provode dosljedno u pojedinom padežu, kao i na one imeničke oblike kod kojih se pojavljuju dvostrukosti. Opisi glasovnih promjena, kao i primjeri kojima se potvrđuju pravila i iznimke od pravila, donose se prema sljedećoj normativnoj literaturi: *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* (Babić i dr., 2007.), *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (Težak, Babić, 2007.), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić, Pranjković, 2007.), *Hrvatska morfonologija* (Marković, 2013.), *Hrvatska gramatika* (Barić i dr., 1997.), *Praktična hrvatska gramatika* (Raguž, 1997.), *Hrvatski pravopis* (Babić, Finka, Moguš, 2004.), *Hrvatski pravopis* (Babić, Moguš, 2010.), *Hrvatski pravopis* (Badurina i dr., 2007.), *Hrvatski pravopis* (Jozić i dr., 2013.), *Hrvatski školski pravopis* (Babić, Ham, Moguš, 2012.) te *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (Ham, 2002.).

U središnjem dijelu rada opisana je sibilizacija kao glasovna promjena s najviše iznimaka, ali i kao jedna od promjena promatrana s pravopisnoga gledišta. Pojava se dvostrukih imeničkih oblika, s provedenom sibilizacijom ili bez nje, promatra u cjelovitom korpusu *Hrvatske jezične riznice* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Cilj je rada prikazati sibilizaciju kao jednu od glasovnih promjena u sklonidbi imenica, usporediti dvostrukosti imeničkih oblika koje se navode u literaturi s njihovom upotrebom te ispitati primjenjuju li se promatrani dvostruki oblici imenica u skladu s normativnim određenjima.

2. MORFONOLOGIJA

Pojam *morfonologija* prvi je upotrijebio ruski jezikoslovac N. Trubeckoj 1929. godine, i to za „odjelito poglavlje gramatike koje proučava morfološku uporabu fonoloških razlika“. (Marković, 2013: 39) Danas se morfonologija (engl. *morphophonology*, *morphonology*, am. *morphophonemics*) definira kao „jezikoslovni nauk o promjenama glasova, fonova – onda eventualno i fonema – unutar morfova koje su posljedica dodira morfova, odnosno okoline u kojoj se morf ili fon nalaze.“ (Marković, 2013: 2) Drugim riječima, morfonologija je jezična disciplina „koja se bavi fonološkim promjenama na morfološkom planu“ (Silić, Pranjković, 2005: 18), tj. veza između fonologije i morfologije. Morfonologija se definira i u *Hrvatskoj gramatici* kao „dio gramatike koji proučava fonemski sastav morfema i međusobne veze između strukture morfema i njihova funkcioniranja.“ (Barić i dr., 1997: 76). U uporabi su i nazivi *morfofonologija* i *morfonemika*, a njima se ističe fonemski sustav morfema u nekom jeziku, ali i fonemske promjene u različitim gramatičkim sustavima.

I. Marković (2013: 3-5) u *Uvodu* knjige *Hrvatska morfonologija* piše o tzv. *dubinskoj* i *površinskoj* postavi, tj. o *dubinskom* i *površinskom prikazu*. *Dubinsku postavu* definira kao onu koja nam je intuitivno najbliža, ali napominje da ona ne mora nužno odgovarati najčešćoj *površinskoj postavi*. „Stupnjevi koje dubinska postava prolazi pri svojem postvaraju u površinsku postavu, odnosno fonološka pravila kojima je dubinska postava pri svojem postvaraju podvrgnuta, zovu se *izvod* ili *derivacija* (engl. *derivation*).“ (Marković, 2013: 5) Tako je npr. *dubinska postava* imenice *ruka* /ruk/a/, a *površinska* [ruka], dok *izvoda* nema. No, ako promatramo dativ imenice *ruka*, tada je *dubinska postava* /ruk/i/, a *površinska* [ruci], dok je *izvod* sibilizacija. Iz toga je uočljivo da su „glasovne promjene u morfovima u kojih pri *izvodu* dolazi, odnosno svođenje različitih površinskih postava pomoću pravila na istu dubinsku, ključna tema morfonologije.“ (Marković, 2013: 5)

I. Marković definira glasovne promjene kao „svaku novinu u fonetskom ili fonološkom ustroju jezika, a to znači novi alofon ili novi fonem (opreka), nestajanje alofona ili nestajanje fonema (opreke), nova morfonološka smjena (novo pravilo) ili iščezavanje stare, nova distribucija (raspodjela) fonema, nova narav ili nov redosljed morfonoloških smjena i sl.“ (Marković, 2013: 8) Nadalje, Marković (2013: 26-28) objašnjava i različite uzroke nastajanja glasovnih promjena, a to su: težnja za lakšim izgovorom, utjecaj jednih glasova na druge i ustroj sloga općenito, naglasak, popunjavanje praznina ili odstranjivanje „viškova“ u fonemskom sustavu, ekonomičnost (tj. težnja

da se sa što manje fonema postigne što više), čestotnost uporabe pojedinih leksema, način kako djeca usvajaju jezik, utjecaj drugih jezika i njihova izgovora, analogija itd. Glasovne promjene dijeli na *fonološke* i *morfološke*. *Fonološke* (*fonetske/žive/aktivne*) glasovne promjene uvjetovane su obilježjima glasova (fonova) koji dolaze u dodir, a to su jednačenje konsonanata po zvučnosti, jednačenje konsonanata po mjestu tvorbe, ispadanje konsonanata, umetanje *j*, umetanje *a*, smjena *l* → *o*, prijeglas i smjena *ê* → *e*. „Morfološke glasovne promjene uvjetovane su posve određenim obličnim i tvorbenim okružjima u kojima se glas u morfu nađe.“ (Marković, 2013: 32) To su palatalizacija, sibilizacija, jotacija, promjene u I. i II. glagolskoj vrsti, prijevoj i naglasne promjene te internacionalni sloj promjena.

Ostale promatrane gramatike različito opisuju glasovne promjene te njihovu podjelu. Primjerice, S. Ham u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika*, opisujući glasovne promjene, piše i o razlozima provođenja glasovnih promjena te navodi da se „zbog lakšeg izgovora jedan glas može zamijeniti drugim ili glas može ispasti ili se u suglasnički skup težak za izgovor može umetnuti samoglasnik.“ (Ham, 2002: 8) Glasovne promjene dijeli ovisno o tome provode li se u suvremenom hrvatskom jeziku dosljedno ili nedosljedno. Prema tomu kriteriju razlikuje *suvremene* glasovne promjene u koje ubraja jednačenje šumnika po zvučnosti i jednačenje zatvornika po tvorbenom mjestu te *stare* glasovne promjene u koje ubraja nepostojano *a*, zamjenu *l* sa *o*, sibilizaciju, palatalizaciju i jotaciju. Dakle, suvremene se glasovne promjene provode dosljedno, a stare su se zadržale u nekim oblicima riječi te se ne provode dosljedno. Osim toga, S. Ham (2002: 9) dodaje da stare glasovne promjene često imaju ulogu dodatnoga razlikovnog padežnog sredstva jer olakšavaju razlikovanje pojedinih padeža.

S. Težak i S. Babić u *Gramatici hrvatskoga jezika* (2007: 62) kratko opisuju da se neki glasovi u hrvatskome jeziku mijenjaju, a neki se gube, dok se između nekih umeće novi glas i sl., zbog čega dolazi do različitih glasovnih promjena: nepostojanog *a*, nepostojanog *e*, naveska, vokalizacije, palatalizacije, sibilizacije, jotacije, jednačenja šumnika po zvučnosti, jednačenja glasova po mjestu tvorbe, gubljenja suglasnika i smjenjivanja *-ije-je-e-i*. Autori zaključuju da su „tragovi takvih glasovnih promjena vidljivi na ovaj ili onaj način i danas u našem jeziku.“ (Težak, Babić, 2007: 62)

Međutim, S. Težak u gramatici *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* (2007: 261-276) dijeli glasovne promjene, napominjući da se one promatraju na razini tvorbe riječi i njihovih gramatičkih oblika, na *samoglasničke* u koje ubraja zamjene *ije/je/e/i*, nepostojano *a*, nepostojano *e*, naveska, vokalizaciju i prijeglas te na *suglasničke* u koje ubraja palatalizaciju, sibilizaciju,

jotaciju, jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, gubljenje suglasnika i gubljenje glasovnih skupova.

Autori *Hrvatske gramatike* (Barić i dr., 1997: 76) glasovne promjene nazivaju *alternacijama* te ih definiraju kao promjene u fonemskom sastavu morfema koje se očituju kao zamjenjivanja pojedinačnih fonema i fonemskih skupova u morfemima. Prema vrsti promjene u fonemskom sastavu morfema razlikuju dvije vrste alternacija: alternacije fonema uvjetovane položajem fonema u riječi (*fonološki uvjetovane alternacije*) i alternacije fonema uvjetovane morfološkim i tvorbenim kategorijama (*morfološki uvjetovane alternacije*). Autori gramatike napominju da su alternacije prve vrste uvjetovane sastavom fonemskoga skupa na morfemskoj granici, a alternacije druge vrste „uvjetovane su morfološki i tvorbeno i obuhvaćaju samo određene morfološke i tvorbene kategorije kao dodatno morfološko i tvorbeno sredstvo.“ (Barić i dr., 1997: 77) U fonološki uvjetovane alternacije ubrajaju jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe i ispadanje (gubljenje) suglasnika. Morfološki i tvorbeno uvjetovane alternacije jesu nepostojani samoglasnici, prijeglas, proširivanje, vokalizacija, palatalizacija, sibilizacija, jotacija, ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga, alternacije suglasničkih skupova i alternacije *ije, je, e, i, Ø*.

D. Raguž u svojoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* ne izdvaja glasovne promjene kao posebno poglavlje, već se one spominju u poglavlju o imenicama. Nazivajući glasovne promjene *alternacijama*, autor za sve tri imeničke deklinacije (*a*-deklinaciju, *e*-deklinaciju i *i*-deklinaciju) izdvaja *alternacije padežnih nastavaka*: alternacije u V jd., I jd. te G mn. te *alternacije osnove*: nepostojano *a*, promjenu *l > o*, jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, gubljenje suglasnika, prvu palatalizaciju te drugu palatalizaciju.

U odnosu na spomenute podjele glasovnih promjena, u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* J. Silića i I. Pranjkovića (2007: 24-33) nailazimo na drugačiju raspodjelu glasovnih promjena do kojih, kako autori ističu, dolazi „na granicama sloga, ali i na granici morfema i osnove i na granici osnove i morfema te na granici riječi i riječi kad se na njima pojave raspodjele fonema koje im ne odgovaraju.“ (Silić, Pranjković, 2007: 23) Imajući u vidu da se neke glasovne promjene očituju i u pismu i u izgovoru, a neke samo u izgovoru, razlikuju se:

- 1) glasovne promjene na granici morfema i osnove: aglutinacija i fuzija
- 2) glasovne promjene na granici prefiksalnoga morfema i osnove: izjednačivanje (asimilacija) po zvučnosti, izjednačivanje (asimilacija) po mjestu izgovora i stapanje suglasnika

- 3) glasovne promjene koje se očituju samo u izgovoru: izjednačivanje po zvučnosti i mjestu izgovora koje se očituje samo u izgovoru
- 4) glasovne promjene na granici prefiksalnoga morfema i osnove uvjetovane promjenom raspodjele glasova: umetnuto *a*
- 5) glasovne promjene na granici osnove i sufiksalnoga morfema: izjednačivanje (asimilacija) po zvučnosti, izjednačivanje (asimilacija) po mjestu izgovora i ispadanje suglasnika
- 6) glasovne promjene u korijenskom morfemu: smjenjivanje *ije > je > e > i*, palatalizacija, sibilizacija i jotacija
- 7) glasovne promjene na granici nenaglašene i naglašene riječi: udvajanje suglasnika i umetnuto *a*
- 8) glasovne promjene na granici naglašene i nenaglašene riječi: izjednačivanje (asimilacija) po zvučnosti, izjednačivanje (asimilacija) po mjestu izgovora i udvajanje suglasnika.

Iz navedenih se podjela može uočiti da Barić i dr. (1997: 81-82) te S. Težak (2007: 269-270) jedini navode *navezak*, tj. *proširivanje*, kao glasovnu promjenu, dok ga autori ostalih gramatika ne smatraju glasovnom promjenom. No, unatoč mnogim različitim podjelama glasovnih promjena, navedene gramatike slično poimaju definiciju pojedine glasovne promjene te za svaku daju mnoštvo primjera.

3. GLASOVNE PROMJENE U IMENICA

Glasovne promjene koje se javljaju u imenica jesu jednačenje šumnika po zvučnosti, jednačenje zatvornika po mjestu tvorbe, gubljenje suglasnika, nepostojano *a*, nepostojano *e*, vokalizacija, smjenjivanje *ije* > *je* > *e* > *i*, prijeglas, palatalizacija, jotacija i sibilizacija.

3.1. Jednačenje šumnika po zvučnosti

Različite gramatike imaju različite nazive za ovu glasovnu promjenu pa ju S. Težak (2007: 272), D. Raguž (1997: 14) te E. Barić i dr. (1997: 77) u svojim gramatikama nazivaju *jednačenjem suglasnika po zvučnosti*, I. Marković (2013: 55) *jednačenjem konsonanata po zvučnosti*, a J. Silić i I. Pranjković (2007: 25) *asimilacijom po zvučnosti*.

Jednačenje šumnika po zvučnosti glasovna je promjena u kojoj se šumnici različiti po zvučnosti, kada se u riječi nađu jedan do drugoga, jednače u šumnike jednake po zvučnosti, pri čemu se prvi šumnik jednači prema drugome, što znači da je riječ o regresivnoj promjeni, pa vrijede sljedeća pravila:

- 1) Ako se zajedno nađu dva šumnika od kojih je prvi zvučan, a drugi bezvučan, prvi se šumnik zamjenjuje svojim bezvučnim parnjakom. E. Barić i dr. (1997: 77-78) u svojoj gramatici tu pojavu nazivaju *obezvučivanjem*, a osnovu u kojoj se ono dogodilo *obezvučenom osnovom*, dok I. Marković (2013: 56) tu istu pojavu naziva *obezvučivanjem konsonanata*, npr. *bogac* > **bogca* > *bokca*, *lažac* > **lažca* > *lašca*, *poljubac* > **poljubca* > *poljupca*, *redak* > **redka* > *retka*, *vrabac* > **vrabca* > *vrapca* itd.
- 2) Ako se zajedno nađu dva šumnika od kojih je prvi bezvučan, a drugi zvučan, prvi se zamjenjuje sa svojim zvučnim parnjakom. E. Barić i dr. (1997: 77) u svojoj gramatici tu pojavu nazivaju *ozvučivanjem*, a osnovu u kojoj se ono dogodilo *ozvučenom osnovom*, dok I. Marković (2013: 55) tu istu pojavu naziva *ozvučivanjem konsonanata*, npr. *burek* > **burekdžija* > *buregdžija*, *svat* > **svatba* > *svadba*.

Primjer *mozak* > **mozka* > *mozga* jedini je primjer progresivne promjene jednačenja po zvučnosti.

Iz navedenih je primjera vidljivo da se šumnici često jednače po zvučnosti u imenica muškoga roda s *nepostojanim* a u N jd., i to radi lakšeg izgovora.

Svaki, dakle, zvučni šumnik ima svoj bezvučni parnjak:

Zvučnici	b	d	g	dž	đ	ž	z	-	-	-
Bezvučnici	p	t	k	č	ć	š	s	f	h	c ¹

„Bezvučni šumnici *f*, *h*, *c* nemaju zvučne parnjake pa se ne jednače, ali ako se ispred njih nađe zvučni šumnik, taj će se zvučni šumnik jednačiti u svoj bezvučni parnjak: *zubac* > **zubca* > *zupca*, *lažac* > **lažca* > *lašca*.“ (Ham, 2002: 10)

S. Babić, B. Finka i M. Moguš (2004: 50-52) navode primjere kada se odstupa od jednačenja po zvučnosti:

- a) kada se zvučni šumnik *d* nađe ispred bezvučnih šumnika *c*, *č*, *ć*, *s* i *š* pa ostaju skupovi *dc*, *dč*, *dć*, *ds* i *dš*: *nadcestar*, *nadžovjek*, *odšteta*, *podstanar*, *predsjednik*, *redci* i sl. Međutim, iako se u navedenim primjerima ne provodi jednačenje šumnika po zvučnosti, oni se izgovaraju kao da se jednačenje provelo, npr. riječ *predsjednik* izgovara se *precjednik* itd.
- b) u novijih složenica na kraju prvoga dijela i na početku drugoga: *adhezija*, *jurisdikcija*, *Zagrebfilm* i sl.
- c) u nekih imenica stranoga podrijetla i njihovih izvedenica: *gangsteraj*, *gangster*, *Habsburgovci* i sl.
- d) u usporednica kao što je *žećca/žeđca* (od *žeđa*)
- e) u pojedinačnih vlastitih imena ljudi i mjesta: *Fabković*, *Josipdol*, *Križci*, *Podturen*, *Zubčević* i sl.

L. Badurina i dr. napominju: „Ima dakle prezimena u kojima je promjena provedena i u pismu (Rupčić, Zupčević i sl.) i prezimena u kojima ona u pismu nije provedena (Rubčić, Zubčević i sl.).“ (Badurina i dr., 2007: 31)

- f) u nekih složenica zbog jasnoće: *podđijalekt*, *podđakon*, *podtajnik*, *podtip* i sl.

O tome piše i S. Ham: „U nekih se riječi ne bilježi jednačenje jer bi bilježenjem jednačenja te riječi bile teže razumljive: *podtajnik*, *predturski*. Kada bismo zabilježili jednačenje, riječ

¹ I. Marković i S. Težak napominju da bezvučnik *c* ima svoj zvučni parnjak *dz*, koji se pojavljuje samo u izgovornim cjelinama tipa *otac ga je > otadzgaje*.

bismo **pod**tajnik pisali **pot**tajnik, a **pot**tajnik i **pod**tajnik riječi su različitoga značenja.“
(Ham, 2002: 10)

L. Badurina i dr. (2007: 32) tomu dodaju da se jednačenje šumnika po zvučnosti ne provodi ni u izvedenica od složenih kratica, npr. *esdepeovac* (prema *SDP*).

3.2. Jednačenje zatvornika po mjestu tvorbe

Različite gramatike imaju različite nazive za ovu glasovnu promjenu pa ju S. Težak (2007: 273), D. Raguž (1997:15) te E. Barić i dr. (1997: 78) u svojim gramatikama nazivaju *jednačenjem suglasnika po mjestu tvorbe*, S. Ham (2002: 10) *jednačenjem zatvornika po tvorbenom mjestu*, I. Marković (2013: 59) *jednačenjem konsonanata po mjestu tvorbe*, a J. Silić i I. Pranjković (2007: 25) *asimilacijom po mjestu izgovora*.

Jednačenje zatvornika po mjestu tvorbe glasovna je promjena u kojoj se zatvornici različiti po tvorbenom mjestu, kada se u riječi nađu jedan do drugoga, jednače u zatvornike jednake po tvorbenom mjestu.

Tako se šumnik *s* ispred nepčanika *č, ć, lj i nj* jednači u *š*, a šumnik *z* ispred *đ, dž, lj, nj* jednači se u *ž*, npr. *misao* > **mislju* > *mišlju*, *nositi* > **nosnja* > *nošnja*, *paziti* > **paznja* > *pažnja* itd. To jednačenje često slijedi nakon što su se u riječi provele i neke druge glasovne promjene, kao npr.:

- a) jednačenje šumnika po zvučnosti: *bezćutnost* > **besćutnost* > *beščutnost*
- b) jotacija: *grozdje* > **grozđe* > *grožđe*, *listje* > **lisće* > *lišće*
- c) nepostojano *a* i palatalizacija: *pisac* > **pisče* > *pišče*

No *s* i *z* ne jednače se u *š* i *ž* kada se nađu:

- a) u riječi kao završetak predmetka: *sljubljivanje* i sl.
- b) pred zvonačnicima *lj* i *nj* koji su nastali jotacijom nakon kraćenja dvoglasnika: *sljedbenik*, *sljepoća*, *snjegović* i sl.

Marković dodaje: „Provođenje jednačenja u tim slučajevima ili ne pripada biranu jeziku ili je posve dijalektalno, primjerice *š njim*, *šnjegovi*, *bež njega*, *šljev* (biljka *sljev*), pa kao takvo u neutralnu kontekstu može biti samo stilogeno ili ludičko.“ (Marković, 2013: 61)

Kada se zubnik *n* nađe pred usnenicima *b* ili *p*, jednači se u usnenik *m*, npr. *hiniti* > *himba*, *zelenbać* > *zelembać* itd.

„Jednačenje *n* > *m* dosljedno se provodi u govoru, ali jednačenje *n* > *m* ne bilježimo u pismu ako je *n* na kraju prvoga dijela u složenici čija oba dijela imaju samostalno značenje: (...) voden-**b**uba pišemo voden**n**uba, stran-**p**utica pišemo stran**n**putica.“ (Ham, 2002: 11) Međutim, te riječi izgovaraju se kao da se u njima provelo jednačenje, npr. iako se piše *stranputica*, izgovara se *stramputica*.

Također, L. Badurina i dr. (2007: 33) dodaju da se promjena *n* u *m* ispred *b* i *p* u pismu ne bilježi na granici prefiksoida *šukun-* i *čukun-* te korijena ili osnove (npr. *šukunbaba*, *čukunbaba*), a „u posuđenicama se – ovisno o načinu pisanja u izvornome jeziku te o tradiciji bilježenja u hrvatskome – jednačenje *n* → *m* ispred usnenih suglasnika (*b*, *p*, *f*, *v*) ili bilježi, npr. bombon, impresija, komfor, simbioza, simpatija, simfonija, ili ne bilježi, npr. bonvivan, fanfara, informacija, karanfil, konformizam, maskenbal, nanbudo, šanpjer i sl.“ (Badurina i dr., 2007: 33)

Jedrenik se *h* u imenica uvijek jednači u nepčanik *š* ako se nađe ispred nepčanika *č*, npr. *trbuh-čić* > *trbuščić*, *orah-čić* > *oraščić* itd.

3.3. Gubljenje suglasnika

I. Marković (2013: 65) ovu glasovnu promjenu naziva *ispadanjem konsonanata*, a E. Barić i dr. (1997:79) upotrebljavaju oba naziva (*ispadanje* i *gubljenje suglasnika*).

„Gubljenje je suglasnika gubljenje jednoga od dvaju istih suglasnika koji se mogu naći u riječi jedan do drugoga.“ (Ham, 2002: 11) Do gubljenja suglasnika često dolazi nakon što su se u riječi provele i neke druge glasovne promjene, kao npr. jednačenje zatvornika po mjestu tvorbe: *bežičnost* > **bežičnost* > *bežičnost*.

Osnova u kojoj dolazi do gubljenja suglasnika naziva se *okrnjena osnova*.

Do gubljenja suglasnika ne dolazi u složenicama u kojima bi gubljenje suglasnika otežalo razumijevanje: *nuzzarada*, *podđijalekt* i sl.

S. Ham (2002: 12) napominje da suglasnici *d* i *t* ispadaju i ne bilježe se ispred *c* samo u oblicima i izvedenicama od riječi *sudac*, *svetac* i *otac*: *sudac* > **sudca* > *suca*, *svetac* > **svetca* > *sveca*, *otac* > **otca* > *oca*, dok se u ostalim riječima bilježe: *letak* > *letci*, *metak* > *metci*, *razgodak*

> *razgodci*, *redak* > *redci* itd. Međutim, S. Babić i M. Moguš (2010: 37) te S. Babić, S. Ham i M. Moguš (2012: 31) smatraju da se *d* gubi ispred *c* samo u riječi *otac*, a u ostalih imenica na otvornik + *-dac*, *-dak*, *-tac*, *-tak* i *-tka* ostaju *d* i *t*: *pripovijetka* > *pripovijetci*, *sudac* > *sudca*, *svetac* > *svetca*, *zagonetka* > *zagonetci* itd. No „ako se ispred nominativnoga završetka *-tak* nalazi zapornik, šumnik se *t* gubi u ostalim padežima: *hrastak* G jd. *hraska*, *listak* G jd. *liska*, *naprstak* G jd. *naprska*.“ (Babić, Moguš, 2010: 37) Ž. Jozić i dr. (2013: 121) smatraju da je dopušteno pisati *sudci* i *suci* te *svetci* i *sveci*, ali samo *otac* > *oci*.

S. Težak i S. Babić (2007: 69) te E. Barić i dr. (1997: 79) dodaju da suglasnici *d* i *t* ispadaju i ispred *št*: *gospodština* > *gospoština*, *hrvatština* > *hrvaština* te u skupovima *stk*, *stl*, *stn*, *štn*, *štnj*, *ždn*: *naprstak* > *naprstka* > *naprska*, s tim da E. Barić i dr. (1997: 79) smatraju da suglasnici *d* i *t* ne ispadaju u skupu *stk* u imenica ženskoga roda izvedenih od imenica muškoga roda na *-ist*, npr. *feminist* > *feministkinja*, *idealist* > *idealistkinja* i sl., što napominju i L. Badurina i dr. (2007: 35).

S. Težak i S. Babić (2007: 69) dodaju i da se suglasnik *s* ne gubi u sufiksu *-stvo*: *pokućstvo*, *raspikućstvo*, *slabićstvo* i sl., što potvrđuju i S. Babić, B. Finka i M. Moguš (2004: 55), L. Badurina i dr. (2007: 37), S. Babić, S. Ham i M. Moguš (2012: 31) te S. Babić i M. Moguš (2010: 38).

I. Marković (2013: 65) ima malo drugačiji pristup ovoj glasovnoj promjeni te tvrdi da postoje tri fonološki i dva morfološki uvjetovana pravila o ispadanju konsonanata, a to su: pravilo o degeminaciji (npr. *pred-dvor-j-e* > **predvorje* > *predvorje*), pravilo o dodiru dentala i afrikata (npr. *otac* > **ot-c-a* > *oca*) i pravilo o redukciji skupova *st*, *št*, *zd*, *žd*, *sk* i *zg* pri njihovu dodiru s konsonantom (npr. *gost-b-a* > *gozba*) te pravilo o ispadanju početnih sufikslnih *s*- i *š*- (npr. *radik-/s/-tv-o* > **radničstvo* > *radništvo*) i pravilo o ispadanju početnoga sufikslnoga *j*- iza palatala (npr. *noć-ju* > **noćju* > *noću*).

S. Težak (2007: 276) izdvaja ***gubljenje glasovnih skupova*** kao posebnu glasovnu promjenu te tvrdi da se u osnovi riječi gubi:

a) *-in* u množini imenica m. r. na *-(j)anin* (*-čanin*, *-ćanin*, *-đanin*, *-ljanin*, *-njanin*): *brđanin* > *brđani*, *državljanin* > *državljani*, *građanin* > *građani*, *mještanin* > *mještani*, *Osječanin* > *Osječani*, *Splićanin* > *Splićani* i sl.

b) *-ij-* i *-in-* u izvedenicama od zemljopisnih imena na *-ija* i *-ina*: *Etiopija* > *Etiopljani*, *Etiopljanka*, *Hercegovina* > *Hercegovac*, *Hercegovka*, *Slavonija* > *Slavonac*, *Slavonka*, *Slovenija* > *Slovenac*, *Slovenka* i sl.

Slično tome, E. Barić i dr. (1997: 86-87) izdvajaju **ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga** kao posebnu glasovnu promjenu, tvrdeći da suglasnici ispadaju na granici osnove i nastavka te na granici osnove i sufiksa:

- a) suglasnik *j* ispada u I. jd. nekih imenica ž. r., npr. *noć* > *noću*, *obitelj* > *obitelju*, *žeđ* > *žeđu* i sl.
- b) ako se u složenici nađu jedan uz drugi dva jednaka sloga, prvi slog ispada, npr. *bremenoša*, *zakonoša* i sl.

Naposljetku, J. Silić i I. Pranjković (2007: 25-26), osim gubljenja suglasnika, razlikuju i:

- a) **stapanje suglasnika** *ss*, *zz*, *šš*, *žž*, *dd* i *tt*: *bez* + *šumnost* > **besšumnost* > **beššumnost* > *bešumnost*, *bez* + *značajnost* > **bezznačajnost* > *beznačajnost* i sl.
- b) **udvajanje (geminiranje) suglasnika** u izgovoru: *iz Zagreba* > [*iz:ágreba*] i sl.

3.4. Nepostojano *a*

„Nepostojano *a* ono je *a* koje se umeće u osnovu riječi između dvaju završnih suglasnika i koje postoji samo u nekim oblicima iste riječi.“ (Ham, 2002: 13)

I. Marković (2013: 79) nepostojano *a* naziva *sekundarnim* ili *umetnutim a*, a o problemima i nejasnoćama oko nepostojanog *a* pišu i M. Mihaljević i M. Horvat u svome članku *Glasovne promjene: nepostojano a i e (problematizacija naziva, definicija i međuodnosa glasovnih promjena)*. Uspoređujući nepostojano *a* kao glasovnu promjenu u različitim hrvatskim jezičnim priručnicima i udžbenicima, autorice dolaze do zaključka da je naziv *nepostojano a* zapravo višeznačan jer može označavati sam glas, ali i glasovnu promjenu. Kada naziv *nepostojano a* označava glasovnu promjenu, javlja se terminološka neujednačenost jer se o nepostojanom *a* govori i kao o glasovnoj promjeni i kao o morfološki i tvorbeno uvjetovanoj alternaciji. Također, nejasno je u kojih se oblika imenskih riječi javlja nepostojano *a* pa autorice navode četiri teorijske mogućnosti:

1. u svim oblicima riječi (npr. i u *lovac*, kao i u obliku *lovca*)
2. samo u oblicima u kojima je *a* prisutno (npr. *djevojaka*), osim u kanonskih oblika kao npr. *momak*

3. samo u oblicima u kojima *a* nije prisutno (npr. *lovca*), ne obuhvaćajući kanonske oblike, npr. *djevojka*

4. u svim oblicima u kojima *a* nije prisutno, bez obzira radi li se o kanonskom ili nekanonskom obliku. (Mihaljević, Horvat, 2007: 298-299)

Odbacujući prvu mogućnost, autorice pojašnjavaju da je, povijesno gledano, nepostojani glas *a* nastao vokalizacijom poluglasa i vokalizacijom sekundarnoga poluglasa kao sekundarni *a* pa predlažu uvođenje naziva *alternacija* ili *promjena a/Ø*, i to za primjere tipa G jd. *momka*, i *Ø/a* za primjere tipa G mn. *djevojaka* ili *gubljenje/umetanje nepostojanoga a*. (Mihaljević, Horvat, 2007: 300)

S. Težak (2007: 266), također napominjući da je nepostojano *a* povijesno uvjetovana promjena jer je prouzročena gubitkom nekadašnjih poluglasova, iznosi nekoliko skupina imenica u kojih je ono prisutno:

a) u N jd. i G mn. imenica m. r.² na:

-/a/c, -/l/a/c: bijelac > bijelaca, lonac > lonaca, mislilac > mislilaca, sudac > sudaca, žetelac > žetelaca itd.

J. Silić i I. Pranjković (2007: 101-102) dodaju da će nepostojano *a* ostati ako se ispred *-ac* pojave raspodjele *dl, dr, nč, sl, sn* i *tl*, ali će se pritom mijenjati naglasak, npr. *mùdrac-Ø > mudràc-a*. U V jd. naglasak će biti kao u N jd. (*mùdrač-e*), a u G mn. imenice će imati dugouzlazni naglasak (*mudràc-ā*).

-/a/k: mačak > mačaka, momak > momaka, mravak > mravaka, pupak > pupaka, zaselak > zaselaka itd.

-al/-ao: čavao > čavala, kotao > kotala, pijetao > pijetala itd.

-/a/lj: češalj > češalja, pedalj > pedalja, šmrkalj > šmrkalja, živalj > živalja

-/a/m: jaram > jarmova

-/a/n: ovan > ovnova, rujan > rujana

² S. Ham (2002: 13) napominje da će, ako takva imenica znači što neživo, nepostojano *a* biti i u A jd. jer su u imenica m. r. koje znače neživo jednaki N i A jd.

-/a/nj: češanj > češanja, čučanj > čučnjeva, siječanj > siječanja, svežanj > svežnjeva itd.

b) u G mn. pretežito višesložnih imenica ž. r. *e*-sklonidbe s dvosuglasničkim osnovnim završetkom: *djevojka > djevojaka, karta > karata, mačka > mačaka, marka > maraka, pripovijetka > pripovijedaka, smokva > smokava, spužva > spužava, trešnja > trešanja, usna > usana, voćka > voćaka* itd.

c) u N jd. imenica *i*-sklonidbe na:

-/a/n: plijesan > plijesni, ravan > ravni, sablazan > sablazni

-/a/o: misao > misli

d) u G mn. imenica s. r. s dvosuglasničkim završetkom osnove: *deblo > debala, drvce > drvaca, krilce > krilaca, okance > okanaca, stablo > stabala, pismo > pisama, rebro > rebara, stabalce > stabalaca, sunce > sunaca, veslo > vesala* itd.

Međutim, u nekih primjera imenica ž. r. i s. r. u G mn. dopušteni su i oblici s proširenom osnovom, odnosno s nepostojanim *a* u osnovi, i oni bez nje, npr. *izložba > izložaba, izložba i izložbi, narudžba > narudžaba, narudžba i narudžbi, ogledalce > ogledalaca i ogledalca, okašce > okašaca i okašca, pošiljka > pošiljaka, pošiljka i pošiljki, stavka > stavaka, stavka i stavki, ženidba > ženidaba, ženidba i ženidbi, žumance > žumanaca i žumanca* itd.

Nadalje, I. Marković (2013: 82) navodi nekoliko iznimaka: *cesta > *cesata, gnijezdo > *gnjezada, mašta > *mašata, mjesto > *mjesata, nevjesta > *nevjesata, nužda > *nužada, vrsta > *vrsata, zvijezda > *zvjezada* itd. Uglavnom su to imenice na *-st, -št, -zd* i *-žd*.

Iz prethodno navedenih primjera vidljivo je da nepostojano *a* u imenica pomaže razlikovati genitiv množine od ostalih padeža. Stoga ono ima ulogu dodatnoga razlikovnoga padežnoga sredstva.

3.5. Nepostojano *e*

Nepostojano *e* ono je *e* koje se umeće u osnovu riječi između dvaju završnih suglasnika i koje postoji samo u nekim oblicima iste riječi.

I. Marković (2013: 85) nepostojano *e* naziva *umetnutim e*, a u gramatikama S. Ham te J. Silića i I. Pranjkovića nema podataka o toj glasovnoj promjeni.

M. Mihaljević i M. Horvat (2007: 300, 302) napominju da je, poput naziva *nepostojano a*, i naziv *nepostojano e* višeznačan jer označuje sam glas, ali i glasovnu promjenu. Stoga autorice smatraju da bi jasno trebalo razgraničiti *nepostojano e* kao glasovnu promjenu, odnosno alternaciju/promjenu *e/Ø* od samoga nepostojanoga glasa *e*.

S. Težak (2007: 268) izdvaja da se *nepostojano e* najčešće nalazi:

- a) u kajkavskih toponima: *Čakovec > Čakovca, Galovec > Galovca, Ivanec > Ivanca, Jablanovec > Jablanovca, Kumrovec > Kumrovca, Novoselec > Novoselca, Peteranec > Peteranca, Remetinec > Remetinca, Vrbovec > Vrbovca, Žerjavinec > Žerjavinca* itd.
- b) u hrvatskih kajkavskih prezimena: *Brezovec > Brezovca, Čabrajec > Čabrajca, Dolonec > Dolonca, Gubec > Gupca, Jarec > Jarca, Medenec > Medenca, Ozimec > Ozimca, Poljanec > Poljanca, Vrabec > Vrapca, Zadravec > Zadravca* itd.

Međutim, „zbog promjene zavičajnoga govornoga okoliša mnogi nositelji prezimena na *-ec* i *-ek* namjerno se ili nenamjerno odriču nepostojanoga *e* u svojim prezimenima pa pristaju na sklonidbu: Maček – Mačeka, Vrabec – Vrabeca, Zajec – Zajeca. Gdje se to u duljoj praksi uvriježilo, to *e* može biti postojano.“ (Težak, 2007: 269)

Također, I. Marković (2013: 86) napominje da je *e* u deminutiva i hipokoristika postojano, npr. *dečec > dečeca, dedek > dedeka, jazbec > jazbeca, kepec > kepeca, klinček > klinčeka, kruhek > kruheka, sinek > sineka, striček > stričeka* i sl.

3.6. Vokalizacija

Vokalizacija je zamjenjivanje suglasnika *l* samoglasnikom *o* na kraju sloga ili na kraju riječi pa se ta glasovna promjena naziva i *zamjenjivanjem l sa o*.

S. Ham (2002: 12-13) izdvaja da se u imenica vokalizacija javlja:

- a) u NA jd. nekih imenica m. i ž. roda³:

N jd. *čavao misao posao smisao ugao*

G jd. *čavla misli posla smisla ugla*

D jd. *čavlu misli poslu smislu uglu*

³ I. Marković (2013: 87-88) podijelio je tu skupinu na *imenice m. roda a-vrste s osnovom na l*, *imenice ž. roda e-vrste na -ba, -bina, -(V)lna, -(V)lnica* i *imenice ž. roda i-vrste s osnovom na l*.

A jd. *čavao misao posao smisao ugao*

Kao što je vidljivo, u kosim se padežima *l* ne zamjenjuje sa *o* jer je na početku sloga, a A jd. jednak je N jd., tj. *l* se ne zamjenjuje sa *o* ako imenica m. r. znači što neživo.

b) u imenica m. r. na *-lac*⁴:

N jd. *mislilac ronilac talac žetelac*

G jd. *mislioca ronioca taoca žeteoca*

N mn. *mislioci ronioci taoci žeteoci*

G mn. *mislilaca ronilaca talaca žetelaca*

Takve imenice imaju *l* samo u N jd. i G mn. jer *l* prelazi u *o* na kraju sloga iza kratkoga samoglasnika, što znači da *l* u dugim slogovima ostaje neizmijenjeno. Međutim, D. Raguž (1997: 14) upozorava na 70-ak, uglavnom stranih, imenica koje su iznimka: *apel, hotel, konzul, motel, protokol, tunel* itd.

Osnova u kojoj se provela vokalizacija naziva se *vokalizirana osnova*.

„Zamjena *l* sa *o* ne provodi se dosljedno, pa ima mnoštvo riječi u kojima se *l* ne zamjenjuje sa *o* iako je na kraju sloga ili na kraju riječi: *bolnica, stolnjak, stol, vol...*“ (Ham, 2002: 13) Najčešće su to riječi u kojima je *l* na kraju dugog sloga, iako se odstupanja javljaju i u imenica u kojih je *l* na kraju kratkoga sloga, npr. *molba, žalba* i sl.

I. Marković (2013: 90) smatra da se, osim u rijetkim slučajevima (kao npr. *andeo, čavao* i sl.), vokalizacija ne provodi ni u pozajmljenica (osim kao evokacija dijalekta ili u ludičkim kontekstima, npr. *karneval > karnevao/karnevo*): *admiral, general, maestral, maskenbal, oval, portal, skandal, šal, vandal* itd.

I. Marković (2013: 88-89) te E. Barić i dr. (1997: 83) navode dvije skupine imenica u kojima su dopušteni dvostruki oblici:

1) imenice sa sufiksom *-ce*: *čelo > čelce* i *čeoce*, *krilo > krilce* i *kriocce*, *selo > selce* i *seoce*

2) imenice od prefikslnih tvorenica glagola *dijeliti*: *odjel* i *odio*, *predjel* i *predio*, *razdjel* i *razdio*.

⁴ J. Silić i I. Pranjković (2007: 102) upozoravaju da se u takvih imenica ne provodi vokalizacija ako se one izvode od osnova koje završavaju na *l*, npr. *bijelac > bijelca*, *ilegalac > ilegalca*, *Portugalac > Portugalca* i sl.

Slično tome, D. Raguž napominje: „Nekoliko imenica s dugim *o* može biti i bez *l*, ali se u standardnome jeziku zahtijeva lik sa *l*: *vo/vol*, *soko/sokol*, *do/dol*, *koca/kolca*, *doca/dolca*, *stoca/stolca*.“ (Raguž, 1997: 14)

3.7. Smjenjivanje *ije* > *je* > *e* > *i*

„Hrvatski standardni jezik u osnovi je /i/jekavskoga izgovora, ali se u mnogim riječima prema određenim pravilima izmjenjuju dvoglasnik, odnosno diftong *ie* (u pismu *ije*), glasovni skup *je* i samoglasnici *i*, *e*...“ (Težak, 2007: 261) Do smjenjivanja dolazi u korijenskome morfemu, a „refleks *će* *ije* biti u dugome, a refleksi *je* i *e* u kratkome slogu koji čini korijenski morfem.“ (Silić, Pranjković, 2007: 27-28)

3.7.1. Smjenjivanje *ije* > *je*

S. Težak i S. Babić (2007: 72) ovu promjenu nazivaju *kraćenjem sloga s dvoglasnikom*, a E. Barić i dr. (1997: 88) *alternacijom ije, je*.

„Temeljno je pravilo o smjenjivanju *ije* > *je* da se u dugim slogovima ostvaruje *ije*, a u kratkim *je*...“ (Ham, 2002: 18). S. Težak (2007: 262-263) navodi da se takvo smjenjivanje pojavljuje:

- a) u imenica m. r. i s. r. koje proširuju osnovu: *bijeg* > *bjegovi*, *cvijet* > *cvjetovi*, *dijete* > *djeteta*, *drijen* > *drjenovi*, *svijet* > *svjetovi*, *vijek* > *vjekovi*, *ždrijebe* > *ždrjebeta* i sl.
No iznimne su imenice *vrijeme*, *nevrijeme*, *poluvrijeme* i njihove tvorenice: *vrijeme* > *vremena*, *nevrijeme* > *nevremena*, *poluvrijeme* > *poluvremena*; *suvremenik*, *suvremenost* itd.
- b) u G mn. imenica ž. r. s nepostojanim *a*⁵: *dvocijevka* > *dvocjevaka*, *kolijevka* > *koljevaka*, *popijevka* > *popjevaka*, *pripovijetka* > *pripovjedaka* itd.
Međutim, ako te imenice u G mn. nemaju proširenu osnovu ili imaju nastavak *i*, *ije* se neće smijeniti s *je*: *dvocijevka* > *dvocijevkā* i *dvocijevki*, *popijevka* > *popijevkā* i *popijevki*, *pripovijetka* > *pripovijetkā* i *pripovijetki*.
- c) u sufiksaloj tvorbi imenica, npr.:

⁵ L. Badurina i dr. (2007: 19) pojašnjavaju, vezano za primjere u navedenoj skupini, da se, kada se uzastopce pojave tri duga sloga, obično prvi od njih krati.

-a: *dodijeliti* > *dodjela*, *ocijeniti* > *ocjena*, *ozlijediti* > *ozljeda*, *pobijediti* > *pobjeda*, *zaplijeniti* > *zapljena* itd.

-ar: *cvijeće* > *cvjećar*, *lijek* > *ljekar*, *mljeko* > *mljekar*, *svijeća* > *svjećar*, *zvijezda* > *zvjezdar* itd.

-ica: *rijeka* > *rječica*, *stijena* > *stjenica*, *svijeća* > *svjećica*, *zvijezda* > *zvjezdica*, *žljezda* > *žljezdica* itd.

-ić/-čić: *bijes* > *bjesić*, *cvijet* > *cvjetić*, *mijeh* > *mješić/mješčić*, *snijeg* > *snježić*, *vijenac* > *vjenčić* itd.

-ik: *cijena* > *cjenik*, *povijesni* > *povjesnik*, *sljediti* > *sljednik*, *sjeno* > *sjenik*, *vijest* > *vjesnik* itd.

-ilo: *bijeliti* > *bjelilo*, *cijediti* > *cjedilo*, *lijepiti* > *ljepilo*, *sljepiti* > *sljepilo*, *trijezni* > *trj/eznilo* itd.

-inal/-čina/-etina/-urina/-ušina (uvećanice, pogrđnice): *brijest* > *brj/estina*, *cijev* > *cjevčina*, *cvijet* > *cvjetina*, *pijetao* > *pjetlušina*, *snijeg* > *snježina*, *snježurina* itd.

-ište/-lište: *cijediti* > *cjedište*, *cvijet* > *cvjetište*, *gnijezditi* > *gnjezdište*, *cijepiti* > *cjepilište*, *lijječiti* > *lječilište*, *mrijestiti* > *mrj/estilište* itd.

-telj: *bijeliti* > *bjelitelj*, *cijeliti* > *cjelitelj*, *iscijeliti* > *iscjelitelj*, *izvijestiti* > *izvjestitelj* itd.

Ije se smjenjuje sa *je* u svim slogovima ispred naglaska jer ispred naglaska ne može biti dugi slog, a prema tome ni *ije*, nego se ostvaruje *je*.

- d) u složenicama tipa: *bjelokost*, *cjeloglavka*, *ljenguza*, *ljeporječje*, *rječotvorba*, *sjenokoša*, *svjetlonoša*, *svjetonazor*, *tjelovježba*, *zvjerokradica*, *zvjezdozdanstvo*.

Većina tih imenica ima naglasak na spojniku *ò*.

3.7.2. Smjenjivanje *ije* > *e*

„Smjenjivanje *ije* > *e* može se provesti samo ako se krati *ije* koje je iza suglasničke skupine u kojoj je drugi suglasnik *r*. Takvo se *r* naziva *pokriveno r*.“ (Ham, 2002: 19)

S. Ham (2002: 19) smatra da se smjenjivanje *ije* > *e* u imenica provodi samo u oblicima i izvedenicama riječi *vrijeme*: *vremena*, *poluvremena*, *nevremena*..., a *ije* se u oblicima i izvedenicama ostalih riječi u kojima je iza pokrivenog *r* krati prema smjenjivanju *ije* > *je*: *brijeg* > *brjegovi*, *crijep* > *crjepovi*, *grijev* > *grješnik*, *strijela* > *strjelica*, *ždrijebe* > *ždrjebeta* itd. Takva su mišljenja i S. Babić, B. Finka i M. Moguš (2004: 41) te S. Babić, S. Ham i M. Moguš (2012: 23).

Nasuprot tomu, E. Barić i dr. (1997: 89) smatraju da se smjenjivanje *ije* > *e* iza pokrivenog *r* ne provodi samo u oblicima i izvedenicama riječi *vrijeme*, već i u ostalih imenica u G jd. i N mn., npr. *brije*g > *brjegovi* i *bregovi*, *ždrijebe* > *ždrjebeta* i *ždrebeta* i sl.

Ž. Jozić i dr. navode da je *e* prisutno samo u oblicima i tvorenicama riječi *vrijeme* i *ždrijebe* te da pisanje *je* ili *e* iza *pokrivenog r* nije pravopisno pitanje u pravome smislu jer postoje dvostrukosti u izgovoru: „Onaj tko izgovara bezgrešan, grešan, greška, grešnica, grešnik trebao bi te riječi tako i zapisati, tj. onaj tko piše bezgrješan, grješan, grješka, grješnica, grješnik trebao bi te riječi tako i izgovarati.“ (Ž. Jozić i dr., 2013: 19) Također, autori pravopisa (2013:20) pišu o skupini *rj*, koju treba razlikovati od *pokrivenog r*, a koja se nalazi u prefiksanim izvedenicama na granici s prefiksom (npr. *odrješenje*) te kad se ispred skupine *rje* nalazi samoglasnik (npr. *porječje*) ili se ta skupina nalazi na početku riječi (npr. *rječnik*).

S. Težak i S. Babić (2007: 75-76) napominju da su u proširenoj osnovi imenice *vrijeme* i njezinih izvedenica uobičajeni likovi bez *j* (npr. *nevremena*, *poluvremena* i sl.), ali u ostalih su riječi sa stalnom suglasničkom skupinom koje na kraju imaju *r* mogući dvostruki oblici, i to:

a) u slogovima ispred naglaska: *grieh* > *grjehota* i *grehota*, *trijezan* > *trježnoća* i *trežnoća*, *vrijedan* > *vrjednoća* i *vrednoća* itd.

b) na mjestu kratkoga sloga: *brije*g > *brjegovi* i *bregovi*, *crijep* > *crjepovi* i *crepovi*, *grieh* > *grješić* i *grešić*, *ždrijeb* > *ždrjebovi* i *ždrebovi* itd.

U vezi s dvostrukim oblicima S. Babić, S. Ham i M. Moguš napominju da se ekavski likovi upotrebljavaju u površnijem i nebrižnijem izričaju, a „jekavski su oblici u skladu s hrvatskom tradicijom, bržnim i produbljenim odnosom prema hrvatskom jeziku.“ (Babić i dr., 2012: 23)

3.7.3. Duljenje kratkoga *je*

Kratki slog u kojem je *je* može se produljiti ili, rjeđe, zamijeniti dvoglasnikom *ije*.

S. Težak i S. Babić (2007: 70-71) navode da će se kratko *je* produljiti:

a) u G množine: *mjèra* > *mjêra*, *mjèsto* > *mjêsta*, *zđjèla* > *zđjêla* itd.

b) ako se nađe ispred suglasničkog skupa u kojem je prvi zvonačnik: *djelo* > *djelce*, *smjer* > *smjernica* itd.

- c) u odmilica i njihovih izvedenica: *djed* > *djedo*, *djevojka* > *djeva*, *djeva*, *Stjepan* > *Stjepo* (iznimno *Stjepo* u Dubrovniku i okolici)
- d) u složenicama tipa *kutomjer*, *polumjer*, *toplomjer*
- e) u imenica izvedenih s -je: *bezvjerac* > *bezvjerje*, *krivovjerac* > *krivovjerje*, *licemjer* > *licemjerje*, *sredovjek* > *sredovječje* i sl.
- f) u izvedenica nesvršenih glagola ako su im u osnovi riječi *mjera*, *mjesto* i *sjesti*: *namjestiti* > *namještanje*, *zamjeriti* > *zamjieranje*, *zasjesti* > *zasjedanje* i sl.

S. Babić, B. Finka i M. Moguš (2004: 40) izdvajaju posebnu skupinu riječi u kojih se kratko je dulji: *bdjenje* (uz *bdijenje*), *htjenje* (uz *htijenje*), *mnjenje* (uz *mnijenje*), *pjev*, *rječnik*, *vjesnik*, *vještac* (< *vješt*), *vještica*, *zvjerka*. Nekoliko riječi izdvajaju i L. Badurina i dr. (2007: 24): *bescjenje*, *gnjev*, *krasnorječje*, *pjev*, *pokoljenje*, *praznorječje*, *proturječje*, *rječnik*, *vjesnik*, *vještac*.

Kada se od glagola s predmetkom *pre-* tvori imenica, tada će se *e* zamijeniti dvoglasnikom *ije*: *predložiti* > *prijedlog*, *prelaziti* > *prijelaz*, *prelomiti* > *prijelom*, *prepisati* > *prijepis*, *prevoditi* > *prijevod* i sl. Međutim, L. Badurina i dr. (2007: 23) napominju da je u pojedinih imenica uvijek prisutno *e*, tj. *pre*, neovisno o tome je li slog dug ili kratak: *preletjeti* > *prelet*, *pretresti* > *pretres*, *prepjevati* > *prepjev*. S. Babić i M. Moguš zaključuju da je „u kolebanju između likova sa *pre-* i *prije-* bolje upotrijebiti likove sa *prije-*.“ (Babić, Moguš, 2010: 25)

S. Babić, B. Finka i M. Moguš (2004: 39) napominju da se dvoglasnik *ije* nalazi i u pojedinačnim riječima, npr. *mnijenje*, *odijelo*, *opijelo*, *pijevnica*, *pijevac*, *pijetao*, *sijelo* itd.

S. Težak i S. Babić (2007: 71) izdvajaju jednu imenicu s dvostrukim oblicima: *htijenje* i *htjenje*, a S. Babić, B. Finka i M. Moguš (2004: 40) njoj dodaju i *bdijenje* i *bdjenje* te *mnjenje* i *mnjenje*. L. Badurina i dr. (2007: 24) izdvajaju: *izviješće* i *izvješće*, *međuriječje* i *međurječje*, *naslijeđe* i *nasljeđe*, *poriječje* i *porječje* te *pririječje* i *prirječje*.

3.7.4. Smjenjivanje *ije, je* > *i*

Ako se *ije* ili *je* nađe ispred *o* u imenica u kojima je to *o* postalo od *l*, prijeći će u *i*: *dijel* > **dijeo* > *dio*, *udjel* > **udjeo* > *udio*. U kosim se padežima *ije*, odnosno *je*, zadržavaju: *dio* > *dijela*, *udio* > *udjela*.

S. Težak i S. Babić (2007: 77) dodaju da se imenice, ako u književnom jeziku nije drugačije usvojeno, upotrebljavaju prema izgovoru iz kraja iz kojega potječu, npr. *Lički Osik, Ivanja Reka, Bili Brig, Cvetković, Cvitković, Drenovci, Medvednica*, ali *Osijek, Rijeka*.

Također, autori (Težak, Babić, 2007: 77-78) upozoravaju na značenjske razlike imenica koje imaju *ije, je, e* ili *i*: *beg* (muslimanski plemić) i *bijeg* (bježanje), *deva* (pustinjska životinja) i *djeva* (djevica), *ljevak* (ljevoruk čovjek) i *lijevak* (naprava za lijevanje), *telešce* (malo tele) i *tjelešce* (malo tijelo) itd.

3.8. Prijeglas

I. Marković (2013: 91) *prijeglas* naziva i *metafonijom, umlautom* ili *vokalskom mutacijom*.

Prijeglas je zamjena samoglasnika *o* samoglasnikom *e* iza nepčanih suglasnika, slivenika *c* te skupova *št* i *žd*, i to:

- a) u I jd. m. r. imenica: *duždem, konopcem, konjem, košem, krajem, mačem, mužem, prištem, smuđem* itd.
- b) u proširenoj osnovi imenica m. r.: *krajevi, kraljevi, koševi, mačevi, muževi, panjevi, prištevi, smuđevi* itd.

Naime, većina jednosložnih imenica, ali i neke dvosložne, u množini proširuju osnovu s *ov* ili *ev*. Takva se množina naziva *duga množina* (J. Silić i I. Pranjaković takvu množinu nazivaju *proširivanjem*), a o tome piše i S. Ham: „Osnova koja završava na nepčanik i *c* proširuje se s *ev*, a osnova koja završava na nenepčanik proširuje se s *ov*.“ (Ham, 2002: 43) Iz primjera *stric > stričevi* i *zec > zečevi* vidljivo je da se u osnova koje završavaju na *c* ispred *ev* provodi palatalizacija.

„Iznimke su jednosložne, a i neke dvosložne riječi kojima je u slogu pred nastavkom samoglasnik *e*, npr. Bečom, hmeljom, ježom, kaležom, padežom...“ (Težak, 2007: 270)

E. Barić i dr. (1997: 81) iznimkama pribrajaju i složenice sa spojnikom *o* (npr. *dušobrižnik*), neke imenice ž. r. (npr. *kuhinja > kuhinjom, sreća > srećom*) i posuđenice (npr. *bendžo > bendžom*).

Imenice m. r. sa sufiksom *-ar* mogu imati dvostruke nastavke u I jd: *bubnjar > bubnjarom* i *bubnjarem*, *gospodar > gospodarom* i *gospodarem*, *mornar > mornarom* i *mornarem*, *novinar > novinarom* i *novinare*, *ribar > ribarom* i *ribarem*, *zvonar > zvonarom* i *zvonarem* i sl.

Također, imenica *put* može imati dvostruki I. jd.: *putom* (u značenju *zemaljske prometnice* i *putovanja*) i *putem* (kao prijedlog, prilog ili imenica u značenju *zamišljene prometnice*).

Iako ostale gramatike ne pišu o *prijeglasu*, dotiču se nastavaka u I. jd., pa tako npr. S. Ham (2002: 43) nadopunjuje S. Težaka, ističući da imenice *a*-sklonidbe m. r. sa završetkom *-telj*, iako im je u slogu prije nastavka *e*, imaju u I. jd. samo nastavak *-em*: *prijatelj* > *prijateljem*, *čitatelj* > *čitateljem*, *slušatelj* > *slušateljem* i sl.

S. Težak i S. Babić (2007: 102) tvrde da u takvih imenica, a koje završavaju na *s* ili *z*, nije u duhu hrvatskoga jezika upotreba nastavka *-em*: *nos* > *nosom*, *mlaz* > *mlazom*, *mraz* > *mrazom*, *obraz* > *obrazom*, *pojas* > *pojasom* i sl.

3.9. Palatalizacija

Palatalizacija je glasovna promjena u kojoj se jedrenici *k*, *g* i *h* ispred *e* ili *i* mijenjaju u palatale *č*, *ž* i *š*, otkuda i potječe njezin naziv. Također, ako se glasovi *c* i *z* nađu ispred *e*, i oni se mogu zamijeniti sa *č* i *ž*.

J. Silić i I. Pranjković (2007: 28) palatalizaciju nazivaju *prvom palatalizacijom* (regresivnu sibilizaciju nazivaju *drugom palatalizacijom*, dok je progresivna sibilizacija *treća palatalizacija*), a I. Marković (2013: 43), osim *palatalizacije*, upotrebljava i naziv *onepčanjenje*.

I. Marković ima malo drugačiji pristup ovoj glasovnoj promjeni pa ju, između ostaloga, definira kao „svaki fonološki proces, svaku promjenu pri kojoj glas koji nije bio palatalan postaje palatalan ili alveolo-palatalan (ako je oblikovan *jednostavno*) ili palataliziran (ako je oblikovan *složeno*, upravo *dodatno*).“ (Marković, 2013: 43) To znači da je palatalizacija vrlo općenit pojam pa su tako i jotacija i sibilizacija, u jednom širem smislu, vrste palatalizacije.

Osnova riječi u kojoj se provela palatalizacija naziva se *palatalizirana osnova*.

Palatalizacija se u imenica provodi:

- a) u V. jd. imenica m. r.: *drug* > *družē*, *duh* > *duše*, *stric* > *striče*, *težak* > *težače*, *vitez* > *viteže*, *zec* > *zeče* itd.
- b) u dugoj množini imenica m. r. ispred umetka *ev*: *knez* > *kneževi*, *stric* > *stričevi*, *zec* > *zečevi* itd.

- c) u tvorbi imenica sufiksima *-ica*, *-ina*, *-etina*, *-ac* i *-ić*: *djevojka* > *djevojčica*, *draga* > *dražica*, *duh* > *dušić*, *jezik* > *jezičac*, *junak* > *junačina*, *muha* > *mušica*, *prah* > *prašina*, *ptica* > *ptičica*, *rak* > *račić*, *ruka* > *ručetina*, *vrag* > *vražić*, *zec* > *zečić* itd.

Napominjući da se palatalizacija uvijek odvija na granici korijena i sufiksa, I. Marković (2013: 110-127) nabraja mnogo sufikasa u kojima palatalizaciju uzrokuju i drugi glasovi osim *e* i *i*, npr. *-ac* (*prečac*), *-ad* (*unučad*), *-ar* (*jaružar*, *orašar*, *stočar*), *-čić* (*kneščić*, *oraščić*, *roščić*), *-er* (*stožer*), *-ić* (*Božić*, *knežić*, *račić*), *-in* (*Turčin*), *-stvo* (*junaštvo*, *mnoštvo*, *siromaštvo*), *-uga* (*crnčuga*), *-urina* (*dlačurina*, *mješurina*, *nožurina*) itd.

Međutim, palatalizacija se u imenica ne provodi dosljedno. Npr. izostaje:

- a) u A mn.: *junak* > *junake*, *korak* > *korake*, *patuljak* > *patuljke*, *šipka* > *šipke* itd.
b) ispred sufiksa *-ica*: *baka* > *bakica*, *buha* > *buhica*, *kolega* > *kolegica*, *mačka* > *mačkica*, *pjega* > *pjegica*, *seka* > *sekica* itd.

I. Marković (2013: 118) navodi nekoliko primjera dvostrukih oblika: *alka* > *alčica* i *alkica*, *biljka* > *biljčica* i *biljkica*, *daska* > *daščica* i *daskica*, *kćerka* > *kćerčica* i *kćerkica*, *mazga* > *maždica* i *mazgica*, *muha* > *mušica* i *muhica*, *puška* > *puščica* i *puškica*.

Iz navedenih primjera vidljivo je da palatalizacija pomaže pri razlikovanju različitih padeža, npr. V jd. od A mn. Stoga ona ima ulogu dodatnoga razlikovnoga padežnoga sredstva.

3.10. Jotacija

Jotacija je stapanje nenepčanika s glasom *j* u nepčanik, a naziv je dobila prema grčkom nazivu za glas *j* – *jota*.

Za jotaciju vrijede sljedeća pravila⁶:

c + j > č

d + j > đ, npr. *glad* + *ju* > *gladu*

g + j > ž

h + j > š

⁶ Budući da je jotacija glasovna promjena koja se većinom javlja u glagola, izdvojeno je samo nekoliko primjera imenica s jotiranom osnovom.

k + j > č

l + j > lj, npr. *sol + ju > solju*

n + j > nj, npr. *gran + je > granje*

s + j > š, npr. *mis(ao) + ju > mišlju*

t + j > ć, npr. *prut + je > pruće*

z + j > ž

U vezi je s jotacijom i pojava umetnutoga *l*: „Ako se ispred *j* nađu *b, p, m, v* tada se između *b, p, m, v* i *j* umeće *l* koje se s glasom *j* stapa u *lj*. To se *l* naziva *epentetsko l*.“ (Ham, 2002: 17) Takvi su primjeri *grob + je > groblje, krv + ju > krvlju, sol + ju > solju, zdrav + je > zdravlje, zob + ju > zoblju* i sl. I. Marković (2013: 142, 155) napominje da glasovima *b, p, m* i *v* treba dodati i glas *f* te navodi primjere *Krfljanin* i *Vakufljanin*, a J. Silić i I. Pranjković (2007: 30) upotrebljavaju, osim naziva *epentetsko l*, i naziv *umetnuto l*.

Osnova riječi u kojoj se provela jotacija naziva se *jotirana osnova*, a u imenica se jotacija provodi:

- a) u I jd. imenica ž. r. ispred nastavka *-ju*: *glad + ju > glađu, krv + ju > krvlju, ljubav + ju > ljubavlju*
- b) u tvorbi zbirnih imenica: *cvijet + je > cvijeće, drv + je > drvlje, list + je > lišće, snop + je > snoplje*.

3.11. Sibilizacija

Sibilizacija je glasovna promjena u kojoj se jedrenici *k, g* i *h* ispred *i* mijenjaju u sibilante *c, z* i *s*, otkuda i potječe njezin naziv. D. Raguž (1997:16) te J. Silić i I. Pranjković (2007: 28) u svojim gramatikama ističu da je sibilizacija zapravo druga palatalizacija upravo zato što njome nastaju sibilanti *c, z* i *s*: „Druga se i treća palatalizacija nazivaju i sibilizacijom (jer se suglasnici *c, z* i *s* u koje suglasnici *k, g* i *h* prelaze nazivaju sibilantima).“ (Silić, Pranjković, 2007: 28)

I. Marković tomu dodaje: „Ono što tradicionalno u hrvatskome zovemo dakle palatalizacijom, sibilizacijom, jotacijom – sve su to u širokome smislu vrste palatalizacije. U užemu, kroatističkome smislu palatalizacija je jedna promjena, sibilizacija druga, jotacija treća.“ (Marković, 2013: 45-46)

„Ovisno o tome je li jači prvi ili drugi glasnik po redu, prilagodba će po smjeru biti progresivna ili regresivna“ (Škarić, 2007: 96), pa tako razlikujemo *progresivnu* (lat. *progressiva*) ili *unaprijednu* i *regresivnu* (lat. *regressiva*) ili *unatražnu sibilizaciju*. U progresivnoj se sibilizaciji glasovi *k, g, h* mijenjaju u odgovarajućoj morfološkoj okolini ispred *a* u *c, z, s* ako je ispred njih jedan od ovih glasova: *i, e, ě, u* ili *slogotvorno r*. Ona se pojavljuje u tvorbi infinitiva, npr. *dignuti > dizati, podigati > podizati, prorikati > proricati, stegnuti > stezati, trgnuti > trzati, udihati > udisati* i sl.

U imenica je prisutna regresivna sibilizacija⁷, a u njoj se glasovi *k, g, h* mijenjaju u odgovarajućoj morfološkoj okolini ispred *i* u *c, z, s*.

Osnova riječi u kojoj se provela sibilizacija naziva se *sibilizirana osnova*, a općenito se može reći da se sibilizacija u imenica ostvaruje:

1. u D i L jd. imenica ž. r. *e*-sklonidbe: *jaruga > jaruzi, majka > majci, snaha > snasi* i dr.
2. u N, D, V, L i I mn. imenica m. r. *a*-sklonidbe: *junak > junaci, junacima; krčag > krčazi, krčazima; zapuh > zapusi, zapusima* i dr.

3.11.1. Imenice *a*-sklonidbe

Imenice *a*-sklonidbe koje u N jd. završavaju jedrenicima *k, g, h* provode sibilizaciju u NDVLI mn., npr. *orah > orasi, orasima, orasi, orasima, orasima; pedagog > pedagozi, pedagozima, pedagozi, pedagozima, pedagozima; seljak > seljaci, seljacima, seljaci, seljacima, seljacima*.

S. Težak i S. Babić (2007: 326) izdvajaju manji broj imenica koji se pojavljuje s dvojnim osnovama u N mn.:

⁷ Osim u imenica regresivna se sibilizacija pojavljuje i u tvorbi nekih glagolskih vremena i načina. Opširnije vidi u Marković, 2013.

a) nekoliko imenica s nepostojanim *a* u završetcima -čak, -ćak, -đak, -tak, npr. mački i maćci, omečki i omećci, petki i petci, svetki i svetci

b) prezimena i nadimci, npr. Begi i Bezi, Ćuki i Ćuci, Gaki i Gaci, Puhi i Pusi, Vragi i Vrazi

c) neke tuđice, npr. flamingi i flaminzi, hidalgi i hidalzi.

Nadalje, u poglavlju *Morfologija – oblici riječi u hrvatskome književnome jeziku* S. Babić i S. Težak napominju: „Imenice na -ko, -go, -ho – klupko, široko, blago, jugo, ruho – podliježu pravilima o sibilizaciji, ali zbog rijetke uporabe u množini, i to najčešće s regionalnim ili stilski naglašenim obilježjem, valja dopustiti dvojnosti: klupcima/klupkima, širocima/širokima, blazima/blagima, juzima/jugima, rusima/ruhima.“ (Težak, Babić, 2007: 365)

Nadalje, S. Babić i S. Težak (2007: 326) ističu da sibilizaciju ne provode:

a) vlastite imenice, i to:

- osobna i životinjska imena s dvosuglasničkim završetkom ispred nastavka -o u N jd., npr. Arki, Bongji, Crnki, Duški, Hrvojki, Jelenki, Perki, Šarki, Vilki, Zelenki i sl.
- prezimena koja nisu istovjetna s novoštokavskim općim imenicama, npr. Balogi, Debeljuhi, Piceki
- toponimi, npr. Čehi, Novaki, Paljugi

b) opće imenice:

- imenice na -cak i -zag, npr. bazag > bazgi, cucak > cucki, natucak > natucki
- jednosložne posuđenice, npr. bronh > bronhi, erg > ergi
- novije višesložne posuđenice na -o u N jd., npr. dingi, fuegi, ginki, indigi, largi, mangi, tangi.

3.11.2. Imenice *e*-sklonidbe

U provedbi sibilizacije u imenica *e*-sklonidbe ima podosta iznimaka jer mnogo imenica sa *k*, *g* i *h* ispred *i* nema sibiliziranu osnovu, a u mnogih su imenica dozvoljeni dvostruki oblici.

Promjena *k > c*

Promjena *k > c* provodi se u većine općih imenica sa završnim slogom *-ka*, npr. *antika > antici*, *harmonika > harmonici*, *košarka > košarci*, *slika > slici*, *žalopojka > žalopojki* i dr.

Međutim, mnogo imenica ne provodi sibilizaciju. S. Babić i S. Težak (2007: 381-384) izdvajaju:

a) vlastite imenice, i to:

- osobna imena, npr. *Anki*, *Biserki*, *Dubravki*, *Ivki*, *Jadranski*, *Moniki*, *Veroniki* itd.
- imena žena izvedena od prezimena sufiksima *-ka*, *-ovka*, *-evka*, npr. *Brajlovički*, *Ilički*, *Jurički*, *Kolarovski*, *Makovki*, *Turkulinki*, *Žuljevki* itd.
- etnici izvedeni sufiksima *-ka*, *-nka*, *-čanka*, *-ovka*, npr. *Australki*, *Bosanski*, *Euroljanci*, *Osječanski*, *Španjolki*, *Zagrebački*, *Židovski* itd.
- prezimena (bez obzira na podrijetlo), npr. *Crvenki*, *Čavki*, *Matuki*, *Ladiki*, *Viduki*, *Zniki*, *Žufki* itd.
- imena domaćih životinja, npr. *Bijelki*, *Piki*, *Plavki*, *Rički*, *Svilki*, *Šarki*, *Žutki* itd.
- većina domaćih i stranih zemljopisnih imena, npr. *Baški*, *Gacki*, *Itaki*, *Jaski*, *Kamčatki*, *Krki*, *Meki*, *Šri Lanka* itd.

No alomorfne osnove imaju: *Americi*, *Banjaluci*, *Jabuci*, *Korzici*, *Lici*, *Palanci*, *Privlaci*, *Rijeci*, *Zelenici* i sl.

b) hipokoristici, npr. *baki*, *priki*, *seki*, *striki*, *zeki* itd.

c) opće imenice, i to:

- imenice na *-cka*, *-čka*, *-ćka*, npr. *kocki*, *ljuljački*, *packi*, *srećki*, *točki*, *vočki*, *znački* itd.
- imenice na *-jka*, ali samo izvedenice, složenice i posuđenice koje znače žensku osobu s kakvom osobinom ili pripadnošću, npr. *crnojki*, *farizejki*, *plavojki*, *policajki*, *tramvajki* itd.
- imenice na *-lka* koje znače žensko, npr. *bijelki*, *gimnazijalki*, *intelektualki*, *profesionalki*, *specijalki*, *srednjoškolki* itd.
- nekoliko izvedenica i složenica imenica na *-ljka*: *bogaljki*, *bogomoljki*, *pjevaljki*, *žutovoljki*
- imenice na *-mka*, ali samo neke složenice i izvedenice stranoga podrijetla koje znače pripadnicu kojega zvanja ili zanimanja, npr. *agronomki*, *astronomki*, *brakolomki*, *brodolomki*, *gastronomki*, *najmoprimki*, *zajmoprimki* i sl.

- imenice na *-nka* koje znače podrijetlo, pripadnost, zanimanje, boju ili koju osobinu ženskoga bića, izvedenice od brojeva na *-inka* te nekoliko posuđenica, npr. *blondinki, brđanki, jednočinki, kršćanki, manekenki, otočanki, palačinki, ženki* itd.
- složenice imenica na *-pka*, npr. *bjelorepki, crnorepki, srebraljupki, vrtirepki, zlatoljupki* i sl.
- imenice na *-rka* koje znače žensku osobu, a izvedene su od imenica muškoga roda na *-ar, -er, -ijer, -ir, -or*, npr. *bolničarki, frizerki, juniorki, komičarki, licemjerki, povjesničarki, revolucionarki* itd.
- imenice na *-ska*: *laski, maraski, oblouski, paski, praski, soldateski*
- pokoja imenica na *-ška*, npr. *bačuški, šiški*
- imenice na *-tka*, npr. *čestitki, četki, devetki, klijetki, lutki, odgonetki, patki, spletki, tvrtki* itd.
- imenice na *-vka* koje znače žensku osobu, npr. *arijevki, ekavki, kajkavki, konzervativki, naivki, pravoslavki, pustolovki* itd.

Unutar skupine općih imenica, točnije imenica na *-mka, -nka, -pka, -rka, -ska, -ška, -tka* i *-vka*, brojni su i dvostruki oblici, npr. *aktovka > aktovki i aktovci, čipka > čipki i čipci, kćerka > kćerki i kćerci, krletka > krletki i krletci, kruška > kruški i krušci, manekenka > manekenki i manekenci, maska > maski i masci, plemka > plemki i plemci* itd. E. Barić i dr. (1997: 85) smatraju, međutim, da se dvostrukosti ostvaruju samo u imenica na *-ska, -ška, -tka* i *-vka*: *bitka > bitki, bici i bitci, čavka > čavki i čavci, guska > guski i gusci, humoreska > humoreski i humoresci, njuška > njuški i njušci, pripovijetka > pripovijetki, pripovijeci i pripovijetci, puška > puški i pušci, travka > travki i travci*, ali i u pojedinih zemljopisnih imena s jednosuglasničkim završetkom osnove (npr. *Lika > Liki i Lici, Požega > Požegi i Požezi*).

Različita normativna određenja nalaze se i u pravopisima pa tako npr. S. Babić, B. Finka i M. Moguš (2004: 231, 306, 268) te S. Babić i M. Moguš (2010: 201, 275) smatraju da se imenica *Gradiška* u DL jd. može pisati *Gradiški* ili *Gradišci*, imenica *njuška* *njuški* i *njušci*, a imenica *kruška* *kruški* i *krušci* itd.

Promjena *g > z*

Promjena *g > z* obuhvaća nevelik broj imenica na *-ga*, npr. *brizi, knjizi, nozi, opruzi, podlozi, posluzi, supruzi, zadruzi* i dr.

Međutim, postoje i imenice koje ne provode sibilizaciju. S. Babić i S. Težak (2007: 384-385) izdvajaju:

a) vlastite imenice, i to:

- osobna imena na *-ga* i *-go*, npr. *Bugi, Dragi, Gogi, Grgi, Helgi, Ingi, Jagi, Olgi, Tugi, Zagi* itd.
- prezimena i nadimci na *-ga* i *-go*, npr. *Alagi, Antagi, Canjugi, Dogi, Gligi, Gregi, Kabogi, Ortegi, Vargi, Zgagi* itd.
- imena domaćih životinja na *-ga* i *-ge*, npr. *Pergi, Pirgi, Rogi*
- većina domaćih i tuđih zemljopisnih imena, npr. *Bačugi, Kalugi, Kartagi, Onegi, Rigi, Stojdragi, Strugi, Vangi, Volgi* i dr.

b) hipokoristici na *-a* i *-o*, npr. *bogi, cigi, drugi, đogi, ligi, magi, rogi, žugi*

c) opće imenice, osobito one s dvosuglasničkim osnovnim završetkom, ali i posuđenice, npr. *algi, centrifugi, drogi, eklogi, felgi, kacigi, kolegi, kugi, mazgi, papigi, pjegi, sinagogi, stonogi, tajgi* itd., od kojih se neke pojavljuju s dvojnomo osnovom, npr. *kavgi* i *kavzi, kvrgi* i *kvrzi, ljagi* i *ljazi, ljenčugi* i *ljenčuzi, močugi* i *močuzi, prevagi* i *prevazi, vagi* i *vazi*.

Promjena *h > s*

„Promjena *h > s* u imenica na *-ha* u novije vrijeme jedva da se i provodi te se pravilo dosljedno primjenjuje samo u imenice *svrha – svrsi*. U ostalih imenica nema alomorfnih osnova ili su tek vrlo rijetke kao dvostrukosti pa se sibilantna osnova može smatrati stilski obilježenom.“ (Težak, Babić, 2007: 385)

Neki od primjera u kojima se sibilizacija ne provodi jesu *buhi, čohi, epohi, johi, juhi, lijehi, maćehi, snahi, sohi, strehi, utjehi, zaduhi, zalih, Džuhi, Glihi, Mahi, Mehi, Mihi, Njuhi*.

3.11.3. Sibilizacija kao pravopisno pitanje

U različitim se hrvatskim pravopisima obrađuje problem pisanja imenica na *-dak*, *-tak* i *-tka* u kojih je u D i L jd. te N mn. glas *c* nastao sibilizacijom.

O tome problemu pišu A. Runjić-Stoilova i M. Tomelić Ćurlin u svome članku *Gube li se dentali ispred afrikata* gdje, između ostaloga, opisuju članak D. Brozovića *Dentali ispred afrikata: gube se ili se izgovaraju?*, u kojemu on istražuje što se događa s dentalima *d* i *t* kada se nađu ispred afrikata *c*, *č*, *ć*, *dž* i *đ* na različitim granicama unutar riječi (na granici prefiksa i osnove, osnove i sufiksa te u tijeku morfoloških promjena).

Autor promatra tu pojavu u trima skupinama riječi:

1. riječi u kojima se prijedlozi *od*, *nad*, *pod* i *pred* upotrebljavaju kao prefiksi, npr. *nadžovjek*
2. riječi u kojima se osnovama na *t* i *d* dodaju sufiksi *ce* (npr. *sunovrat-ce*), *če* (npr. *medvjed-če*), *čić* (npr. npr. *hrt-čić*), *džija* i *čija* (npr. *sladoled-džija*)
3. imenice s osnovom na *t* i *d* i nastavkom *ka* kojima se u sklonidbi u dodiru nađu dental i *c* (u V dental i *č*) zbog utjecaja sibilizacije, npr. *bit-ka*.

Napominjući da su udvojeni ostvaraji afrikata mogući, D. Brozović zaključuje da su DL jd. te NDLI mn. imenica treće skupine pravilniji sa *t*, npr. *bitci*, *gubitci*, *hitci*, *pripovijetci* itd., jer se „duga afrikata *cc* u jezičnoj svijesti fonološki doživljava kao *tc*“ (Runjić-Stoilova, Tomelić Ćurlin, 2008: 44).

U suvremenim je pravopisima različito poimanje pisanja takvih imenica, a i pojedini se pravopisi razlikuju od jednog do drugog izdanja. Promatrajući taj problem osobito u odnosu na sibilizaciju, tj. na primjere u kojima je ona provedena, poneki autori smatraju da se *d* i *t* ispred *c* u imenica na *-dak*, *-tak*, *-dac*, *-tac* gube, dok drugi smatraju da su u takvih imenica pravilniji oblici sa *d* i *t*, a neki dopuštaju obje mogućnosti.

S. Babić, B. Finka i M. Moguš već u *Predgovoru* napominju: „Po pravilima IV. izdanja glasovi *d*, *t* ispred *c* u imenica na *-dak*, *-tak*, *-dac*, *-tac* gube se u oblicima triju riječi: *otac*, *sudac* i *svetac*, ostaju u oblicima ostalih dvosložnih riječi: *mladci*, *mlatci*, *petci*, *retci*, *zadci*, a u trosložnima i višesložnima po VI. ostaju, a po IV. izdanju mogu ostati ili se izgubiti, što znači da se može pisati: *dobitci/dobici*, *dohodci/dohoci*, *gubitci/gubici*, *iscjedci/iscjeci*, *paštiti/paštici*, *početci/počeci*, *zadatci/zadaci*...“ (Babić, Finka, Moguš, 2004: XI)

Protivno mišljenju da se glasovi *d* i *t* ispred *c* gube u oblicima riječi *otac*, *sudac* i *svetac*, S. Babić, S. Ham i M. Moguš (2012: 31) smatraju da se *t* ne bilježi samo u oblicima i tvorenicama riječi *otac* (ali ne i u oblicima riječi *sudac* i *svetac*). U ostalih imenica s nepostojanim *a* u završecima *-dak*, *-tak*, *-dac*, *-tac*, a u kojih se provodi i sibilizacija, primjerenije je bilježiti *d* i *t* ispred *c*: *napitak* > *napitci*, *pripovijetka* > *pripovijetci*, *razgodak* > *razgodci*, *zadatak* > *zadatci* i sl.

S tim se pravilima slažu i S. Babić i M. Moguš (2010: 37) te dodaju još nekoliko primjera: *bitak* > N mn. *bitci*, *gubitak* > N mn. *gubitci*, *iscjedak* > N mn. *iscjedci*.

Jozić i dr. (2013: 16) propisuju zadržavanje glasova *d* i *t* ispred glasa *c* u imenicama koje završavaju na *-dak*, *-tak* i *-tka*: *zadak* > *zadci*, *predak* > *predci*, *metak* > *metci*, *dovratak* > *dovratci*, *bitka* > *bitci*, *pripovijetka* > *pripovijetci*. Međutim, u napomenama se dopušta i pisanje oblika *preci* (Jozić i dr., 2013: 121), dok se za imenice na *-tka* navodi: „Dativ i lokativ imenica ženskoga roda na *-tka* često imaju dva oblika: *bitci* i *bici*, *pripovijetci* i *pripovijetki*. Prednost se daje nesibiliziranim oblicima *bitki* i *pripovijetki*.“ (Jozić i dr., 2013: 17)

Za razliku od dosad spomenutih pravopisa, L. Badurina i dr. (2007: 36) te V. Anić i J. Silić (2001: 134) u svojim se pravopisima zalažu za gubljenje glasova *d* i *t* u imenica na *-dak*, *-tak*, *-dac*, *-tac*: *napitak* > *napici*, *zadatak* > *zadaci* i sl., ali ističu da se „suglasnici *d* i *t* ispred *c* i *č* mogu pisati kad se u pismu želi očuvati korijen riječi – obično u rjeđih i kraćih riječi, odnosno u njihovih komunikacijski rjeđih oblika (kad iz konteksta nije potpuno jasno o kojem je korijenu riječ, odnosno kad se suglasnici *c* i *č* izgovaraju produženo): *bitak* – N mn. *bitci* (i *bici*), *bitka* – L jd. *bitci* (i *bici*, i *bitki*)...“ (Badurina i dr., 2007: 36)

Kao što se može uočiti, iako način na koji se riječ zapisuje ne utječe na njezin izgovor, po većini su pravopisa u imenica na *-dak*, *-tak* i *-tka* dozvoljeni oblici s *d* i *t* ispred *c*.

4. ISTRAŽIVANJE

U istraživanju se navode dvostruki oblici imenica u kojima se provodi sibilizacija, i to u četiri skupine: vlastite imenice s dvostrukim oblicima u DL jd., vlastite imenice s dvostrukim oblicima u N mn., opće imenice s dvostrukim oblicima u DL jd. te opće imenice s dvostrukim oblicima u N mn. Imenice su preuzete iz gramatika koje su navedene u *Uvodu* ovoga rada, a svaki je oblik pojedine imenice, sibiliziran i nesibiliziran, uspoređen s upotrebom, odnosno s brojem pojavljivanja u *Hrvatskoj jezičnoj riznici* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje⁸:

Tablica 1. Vlastite imenice s dvostrukim oblicima u DL jd.:

N jd.	DL jd. + broj pojava	N jd.	DL jd. + broj pojava
Aljaska	Aljaski – 11	Kostarika	Kostariki – 13
	Aljasci – 78		Kostarici – 0
Baška	Baški – 15	Lika	Liki – 1
	Bašci – 0		Lici – 457
Boka	Boki – 92	Monika	Moniki – 25
	Boci ⁹ – 4		Monici – 15
Euridika	Euridiki – 3	Pepeljuga	Pepeljugi – 5
	Euridici – 3		Pepeljuzi – 3
Gak	Gaki – 0	Požega	Požegi – 575
	Gaci – 0		Požezi – 1
Gradiška	Gradiški – 214	Tanganjika	Tanganjiki – 0
	Gradišci – 50		Tanganjici – 0
Jamajka	Jamajki – 7	Veronika	Veroniki – 29
	Jamajci – 53		Veronici – 15

⁸ *Hrvatska jezična riznica* projekt je *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* koji je *Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa* odobrilo u svibnju 2005. godine. Zadatci toga projekta jesu pružanje temeljnih obavijesti o hrvatskoj jezičnoj normi te ostalih obavijesti o hrvatskome jeziku. Također, prikuplja se i digitalizira građa za reprezentativni korpus hrvatskoga standardnog jezika, i to od odabranih tekstova svih struka i funkcionalnih usmjerenja od druge polovice 19. st. do danas. Korpus se sastoji od temeljnih djela hrvatske književnosti, publicističkih djela, znanstvenih djela raznih struka i sveučilišnih udžbenika, osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika, prijevodne literature vrsnih hrvatskih prevoditelja, mrežno dostupnog dnevnog, tjednog i mjesečnog tiska te knjiga iz predstandardnoga razdoblja hrvatskoga jezika koje su prilagođene današnjemu hrvatskom jezičnom standardu.

⁹ Oblik *Boci* u DL jd. zastarjeo je. Opširnije vidi u Raguž, 1997.

Tablica 2. Vlastite imenice s dvostrukim oblicima u N mn.:

N jd.	N mn. ¹⁰
Beg	Begi – 0
	Bezi – 0
Ćuk	Ćuki – 0
	Ćuci – 1
Gak	Gaki – 0
	Gaci – 0
Puh	Puhi – 1
	Pusi – 0
Vrag	Vragi – 0
	Vrazi – 0

Tablica 3. Opće imenice s dvostrukim oblicima u DL jd.:

N jd.	DL jd. + broj pojavnica	N jd.	DL jd. + broj pojavnica
aktovka	aktovki – 1	odgonetka	odgonetki – 0
	aktovci – 6		odgonetci – 0
alka	alki – 111	ogluha*	ogluhi – 0
	alci – 92		oglusi – 0
arabeska	arabeski – 4	omaha*	omahi – 0
	arabesci – 1		omasi – 0
bitka	bitki – 124	omaška	omaški – 1
	bitci – 258		omašci – 4
	bici – 98	oseka	oseki – 1
boka	boki – 0		oseci – 5
	boci – 0	ovrha*	ovrhi – 12
brojka	brojki – 3		ovrsi – 102
	brojci – 209	periska	periski – 0
brzojavka	brzojavki – 0		perisci – 0
	brzojavci – 4	piska	piski – 0
buha* ¹¹	buhi – 0		pisci – 0
	busi – 0	plemenka	plemenki – 0
burleska	burleski – 4		plemenci – 0
	burlesci – 1	pliska	pliski – 0
cijevka	cijevki – 0		plisci – 0
	cijevci – 0	pljoska	pljoski – 0
cjediljka	cjediljki – 0		pljosci – 0
	cjediljci – 0	pokćerka	pokćerki – 4
cjepka	cjepki – 0		pokćerci – 1

¹⁰ Gramatike J. Silića i I. Pranjkovića, S. Ham te D. Raguža ne navode primjere dvostrukih oblika u N mn., a najviše primjera dvostrukih oblika imenica u DL jd. i N mn. donose S. Težak i S. Babić u gramatici *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. I. Marković, s druge strane, svjestan činjenice da su ostale gramatike već iscrpno popisale imenice koje se pojavljuju s dvostrukim osnovama, u svojoj knjizi *Hrvatska morfonologija* navodi tek nekoliko primjera, a nevelik broj primjera dvostrukih oblika imenica, polazeći od podataka uglavnom iz rječničke i novinske literature, izdvaja i B. Klaić u svome članku *Sibilarizacija u stranim riječima*.

¹¹ Sibilantne osnove primjera označenih * stilski su obilježene. Opširnije vidi u Težak, Babić, 2007.

	cjepci – 0	polnoćka	polnoćki – 12
crpka	crpki – 130	polutka	polnoćci – 0
	crpci – 0		polutki – 22
časka	časki – 0	popijevka	poluci – 1
	časci – 0		popijevki – 0
čavka	čavki – 0	prevaga	popijevci – 6
	čavci – 0		prevagi – 6
čipka	čipki – 8	pripovijetka	prevazi – 4
	čipci – 0		pripovijetki – 37
čoha*	čohi – 8	protuha*	pripovijetci – 13
	čosi – 0		pripovijeci – 6
daska	daski – 39	puška	protuhi – 1
	dasci – 84		protusi – 0
driska	driski – 0	režuha*	puški – 34
	drisci – 0		pušci – 43
dviska	dviski – 0	rođaka	režuhi – 0
	dvisci – 0		režusi – 0
dvocijevka	dvocijevki – 1	rovka	rođaki – 1
	dvocijevci – 0		rođaci – 1
dvojka	dvojki – 4	sevdalinka	rovki – 0
	dvojci – 0		rovci – 0
ekloga	eklogi – 5	simultanka	sevdalinki – 0
	eklozi – 0		sevdalinci – 0
epoha	epohi – 89	sinagoga	simultanki – 5
	eposi – 0		simultanci – 0
freska	freski – 16	sinegdoha*	sinagogi – 41
	fresci – 5		sinagozi – 1
groteska	groteski – 13	sjemenka	sinegdohi – 0
	grotesci – 0		sinegdosi – 0
guska	guski – 17	skaska	sjemenki – 2
	gusci – 2		sjemenci – 1
hipalaga	hipalagi – 0	slamka	skaski – 0
	hipalazi – 0		skasci – 0
hrenovka	hrenovki – 0	sluga	slamki – 3
	hrenovci – 1		slamci – 2
humoreska	humoreski – 3	snaha	slugi – 52
	humoresci – 0		sluzi – 142
igračka	igrački – 11	soha*	snahi – 26
	igračci – 1		snasi – 19
jeđupka	jeđupki – 0	staklenka	sohi – 0
	jeđupci – 0		sosi – 0
ješka	ješki – 0	stanka	staklenki – 6
	ješci – 0		staklenci – 13
joha*	johi – 1	streha*	stanki – 7
	josi – 0		stanci – 257
juha*	juhi – 33	sutjeska	strehi – 6
	jusi – 0		stresi – 0
kaćiperka	kaćiperki – 0		sutjeski – 4

	kaćiperci – 0		sutjesci – 2
karabinka	karabinki – 0	svrha*	svrhi – 11
	karabinci – 0		svrsi – 340
kavga	kavgi – 7	tamariska	tamariski – 0
	kavzi – 3		tamarisci – 0
kćerka	kćerki – 50	taška	taški – 1
	kćerci – 39		tašci – 0
kićanka	kićanki – 0	teka	teki – 1
	kićanci – 0		teci – 0
klika	kliki – 2	teпка	teпки – 0
	klici – 0		tepci – 0
krinka	krinki – 0	tipka	tipki – 1
	krinci – 0		tipci – 1
kriška	kriški – 3	travka	travki – 1
	krišci – 0		travci – 5
krletka	krletki – 25	trenirka	trenirki – 1
	krletci – 22		trenirci – 34
	krleci – 7		
kruška	kruški – 11	troska	troski – 1
	krušci – 3		trosci – 0
kvrğa	kvrđi – 1	trska	trski – 6
	kvrđi – 1		trsci – 13
lijeha*	lijehi – 2	uška	uški – 12
	lijesi – 1		ušci – 0
lijeska	lijeski – 1	utjeha*	utjehi – 7
	lijesci – 0		utjesi – 4
liska	liski – 0	vaga	vagi – 186
	lisci – 0		vazi – 10
ljaga	ljagi – 2	vjetrovka	vjetrovki – 4
	ljazi – 1		vjetrovci – 10
ljenčuga	ljenčugi – 0	vladika	vladiki – 4
	ljenčuzi – 0		vladici – 7
mačka	mački – 51	voćka	voćki – 6
	maćci – 1		voćci – 0
maćeħa*	maćeħi – 7	zaduħa*	zaduħi – 0
	maćeħi – 1		zadusi – 0
maska	maski – 15	zagonetka	zagonetki – 8
	masci – 3		zagonetci – 1
močuga	močugi – 0	zaliħa*	zaliħi – 20
	močuzi – 0		zalisi – 2
muħa*	muħi – 11	zipka	zipki – 1
	musi – 1		zipci – 17
natruħa*	natruħi – 0	zviždajlka	zviždajlki – 0
	natrusi – 0		zviždajlci – 1
nećaka	nećaki – 1	zvjerka	zvjerki – 2
	nećaci – 0		zvjerki – 3
noška	noški – 1	žilavka	žilavki – 0
	nošci – 0		žilavci – 0

njuška	njuški – 4	žuka	žuki – 0
	njušci – 17		žuci – 0

Tablica 4. Opće imenice s dvostrukim oblicima u N mn.:

N jd.	N mn.	N jd.	N mn.
akrostih	akrostihovi – 0	omeđak	omečki – 0
	akrostisi – 0		omećci – 1
bag	bagovi – 1	patak	patki – 0
	bazi – 0		patci – 2
beg	begovi – 64	petak	petki – 4
	bezi – 19		petci – 6
bog	bogovi – 318	rak	peci – 1
	bozi – 79		rakovi – 32
brek	breki – 0	rog	raci – 44
	breci – 0		rogovi – 88
brijeg	bregovi – 91	stijeg	rozi – 11
	brijezi – 2		stjegovi – 8
distih	distihovi – 0	svetac	stijezi – 5
	distisi – 2		svetki – 1
drug	drugovi – 582	svetac	svetci – 9
	druzi – 43		sveci – 175
duh	duhovi – 279	telestih	telestihovi – 0
	dusi – 86		telestisi – 0
flamingo	flamingi – 1	tristih	tristihovi – 0
	flaminzi – 0		tristisi – 0
hidalgo	hidalgi – 0	vrag	vragovi – 95
	hidalzi – 0		vrazi – 107
mačak	mački – 6	vrh	vrhovi – 163
	maćci – 5		vrsi – 14

Iz navedenih je tablica vidljivo da postoji mnogo primjera imenica koje mogu imati dvostruke, sibilizirane i nesibilizirane, oblike u DL jd. te u N mn. Neki se od tih primjera u *Hrvatskoj jezičnoj riznici* pojavljuju više puta, npr. *kćerki* (50) i *kćerci* (39); *njuški* (4) i *njušci* (17); *snahi* (26) i *snasi* (19); *svetci* (9) i *sveci* (175) itd., dok drugi uopće nisu zastupljeni, npr. *akrostihovi* i *akrostisi*; *buhi* i *busi*; *cjediljki* i *cjediljci*; *krinki* i *krinci*.

U imenica *a*-sklonidbe najviše dvostrukih, a ponegdje i trostrukih oblika prisutno je u N mn., i to u imenica s nepostojanim *a* u završetcima *-čak* i *-tak*, npr. *mački* i *maćci*, *petki*, *petci* i *peci*, *svetki*, *svetci* i *sveci* itd. te u nekoliko tuđica, npr. *flamingi* i *flaminzi* te *hidalgi* i *hidalzi*. Većina se navedenih imenica češće upotrebljava sa sibiliziranom osnovom: *patci*, *petci*, *sveci*. Rjeđe se upotrebljavaju oblici s nesibiliziranom osnovom: *mački*, *flamingi*. Međutim, neke se

imenice češće pojavljuju s dugom množinom u N mn., npr. *bogovi, duhovi, roгови, vrhovi*, dok su sibilizirani oblici (*bozi, dusi, rozi, vrsi*) rjeđi.

Mnogo je više primjera dvostrukih oblika imenica *e*-sklonidbe, i to u DL jd.

Od imenica kojima osnova završava na *k* najviše je onih u kojih se sibilizacija javlja u DL jd., a koje imaju nastavke *-ska, -ška, -tka* i *-vka*: *aktovki* i *aktovci, bitki, bitci* i *bici, Baški* i *Bašci, crpki* i *crpki, daski* i *dasci, Gradiški* i *Gradišci, gusci* i *gusci, krletki* i *krletci, kruški* i *krušci, njuški* i *njušci, pripovijetki, pripovijetci* i *pripovijeci, puški* i *pušci, sjemenki* i *sjemenci, travki* i *travci, vjetrovki* i *vjetrovci, zagonetki, zagonetci* i *zagoneci* itd. U navedenih su imenica podjednako zastupljena oba oblika osnove, iako se u starijim tekstovima (npr. u djelima A. Nemčića) češće javljaju nesibilizirani oblici, npr. *bitki, krletki, pripovijetki, puški* i dr.

Međutim, oblici nekih imenica koji nisu dopušteni u normativnim priručnicima pojavljuju se u upotrebi. Uglavnom je riječ o osobnim i zemljopisnim imenima sa sibiliziranom osnovom u DL jd., npr. *Euridici, igračci, Jamajci, Monici, Veronici* i sl. Upotreba takvih oblika najčešća je u novinskim tekstovima.

Dvostruki oblici imenica kojima osnova završava na *g* većinom su u skladu s normativnim preporukama (npr. *kvrđi* i *kvrđi, ljagi* i *ljazi, slugi* i *sluzi* i sl.), uz iznimku riječi *Pepeljuga* koja bi, budući da je riječ o osobnom imenu, u DL jd. trebala imati samo oblik *Pepeljugi*, a u upotrebi je prisutan i oblik *Pepeljuzi*.

Nadalje, od imenica kojima osnova završava na *h* najviše je onih s nesibiliziranom osnovom u DL jd.: *epohi, juhi, muhi, utjehi, zalih* itd. Međutim, iako E. Barić i dr. (1997: 154) u svojoj gramatici upozoravaju da bi se sibilizirana osnova takvih imenica zbog alternacije glasovno toliko udaljila od osnove drugih padeža da bi se lako izgubila veza sa značenjem (stoga one u DL jd. većinom imaju neizmijenjenu osnovu), te imenice u DL jd. mogu imati i sibiliziranu osnovu: *musi, ovrđi, utjesi, zalisi*. Sibilizirana je osnova u tih imenica većinom stilski obilježena te se uglavnom javlja u starijim tekstovima (npr. u djelima A. Šenoa), a rjeđe i u publicističkim (npr. u *Vjesniku*), što potvrđuje i tvrdnju S. Težaka i S. Babića (2007: 385) da su alomorfne osnove u imenica na *-ha* vrlo rijetke pa se mogu smatrati stilski obilježenima.

S. Težak i S. Babić (2007: 385) smatraju da se promjena *h > s* dosljedno primjenjuje samo u imenice *svrha > svrđi*, no istraživanje je pokazalo da se imenica *svrha* u DL jd. primjenjuje i u nesibiliziranu obliku (*svrđi*), i to većinom u starijim tekstovima, ponajviše A. Kanižlića, M. Kraljevića te P. Preradovića.

Općenito se može zaključiti da se dvostruki oblici nevelikog broja imenica primjenjuju u oblicima koji nisu dopušteni u normativnim priručnicima. Uglavnom je riječ o oblicima koji su regionalno ili stilski obilježeni ili ovise o vrsti teksta u kojem se javljaju. No većina je primjera napisana u skladu s normativnim određenjima, a sibilizirani i nesibilizirani oblici podjednako su zastupljeni.

5. ZAKLJUČAK

Glasovne su promjene veza između fonologije i morfolologije, stoga se u gramatici i govori o morfonologiji kao jezikoslovnoj disciplini o promjenama glasova. U normativnoj literaturi glasovne se podjele dijele prema različitim kriterijima, npr. *suvmene* i *stare*, *fonološke* i *morfološke*, *samoglasničke* i *suglasničke*. U sklonidbi se imenica javljaju sljedeće glasovne promjene: jednačenje šumnika po zvučnosti, jednačenje zatvornika po mjestu tvorbe, gubljenje suglasnika, nepostojano *a*, nepostojano *e*, vokalizacija, smjenjivanje *ije* > *je* > *e* > *i*, prijeglas, palatalizacija, jotacija i sibilizacija.

Sibilizacija je glasovna promjena u kojoj se jedrenici *k*, *g* i *h* ispred *i* mijenjaju u sibilante *c*, *z* i *s*. Ujedno je to i glasovna promjena s najviše iznimaka i dvostrukih oblika koji se navode u normativnoj literaturi – gramatikama i pravopisima. Uspoređujući upotrebu imenica koje mogu imati sibiliziranu i nesibiliziranu osnovu, a to su imenice *a*-sklonidbe m. r. u N mn. i imenice *e*-sklonidbe ž. r. u DL jd., u cjelovitom korpusu *Hrvatske jezične riznice* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje vidljivo je da su oba oblika podjednako zastupljena. Iako je većina primjera napisana u skladu s normativnim određenjima, nekoliko imenica primjenjuje se i u oblicima koji nisu dopušteni u normativnim priručnicima. Uglavnom je riječ o osobnim i zemljopisnim imenima imenica *e*-sklonidbe čija osnova završava na *k*. Takvi su oblici uglavnom regionalno ili stilski obilježeni ili ovise o vrsti teksta u kojem se javljaju.

Nadalje, u pisanju imenica na *-dak*, *-tak*, *-dac*, *-tac* dozvoljeni su oblici i sa *d* i *t* ispred *c*, ali se prednost daje nesibiliziranim oblicima. Istraživanje je pokazalo da se podjednako upotrebljavaju oba oblika, a nesibilizirani oblici više se upotrebljavaju u starijim tekstovima.

Sve navedeno potvrđuje sibilizaciju kao glasovnu promjenu oko koje se najviše stvaraju nedoumice, tj. kao glasovnu promjenu u kojoj ima mnogo iznimaka, što je i razlogom stvaranja dvostrukih oblika.

6. LITERATURA

1. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 2007.
2. Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan, *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
3. Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Moguš, Milan, *Hrvatski školski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
4. Babić, Stjepan; Moguš, Milan, *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
5. Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir, *Hrvatski pravopis*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.
6. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
7. Ham, Sanda, *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
8. Jozić, Željko; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica; Ramadanović, Ermina; Birtić, Matea; Budja, Jurica; Kovačević, Barbara; Matas Ivanković, Ivana; Milković, Alen; Miloš, Irena; Stojanov, Tomislav; Štrkalj Despot, Kristina, *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
9. Klaić, Bratoljub, *Sibilarizacija u stranim riječima*, u: *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, br. 3, 1961., str. 81.-90.
10. Marković, Ivan, *Hrvatska morfonologija*, Disput, Zagreb, 2013.
11. Mihaljević, Milica; Horvat, Marijana, *Glasovne promjene: nepostojano a i e (problematizacija naziva, definicija i međuodnosa glasovnih promjena)*, u: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 33, 2007., str. 289.-304.
12. Raguž, Dragutin, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, Medicinska naklada, 1997.
13. Runjić-Stoilova, Anita; Tomelić Ćurlin, Marijana, *Gube li se dentali ispred afrikata? Rasprava o jednom pravogovornom pitanju*, u: *Croatica et Slavica Iadertina*, br. 4, 2009., str. 43.-63.
14. Silić, Josip; Pranjković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, Školska knjiga, 2007.
15. Težak, Stjepko; Babić, Stjepan, *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.

7. GRADA

Hrvatska jezična riznica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. URL:
<http://riznica.ihj.hr/philologic/Cijeli.whizbang.form.hr.html>